

da det – om det fuldbyrdes – effektivt vil sætte en stopper for den pinlige situation, der kan opstå, når det danske eller et hvilket som helst andet folk finder på at stemme forkert, og altså finder på at stemme på per-

soner eller partier, der ikke deltager i Jonas Christoffersen og Institut for Menneskerettigheders vision om det samfund, hvor de universelle menneskerettigheder og kun de hersker.

Lægger Jonas Christoffersen sig

ovenstående på sinde, er jeg overbevist om, at han – som sin forgænger Morten Kjærum – vil indlægge sig en plads i danmarkshistorien.

CLAUS THOMAS NIELSEN:

# Begrebet Inflation

eller: ”Økonomisk vækst, finansmarkeder, nationaløkonomi, inflation, papirpenge og andre okkulte sager.“

*Jeg plejer at omskrive foredrag før de trykkes, men det følgende er en uforandret gengivelse af det foredrag jeg holdt på Tidehvervs sommermøde 2. juli 2007, og som i hovedsagen blev skrevet i det tidlige forår 2007. De økonomiske omstændigheder er nu så forandrede, at en delvis opdatering ikke giver mening. F.eks. er bare den amerikanske statsgæld på det seneste halv år steget fra ca. 47.000.000.000.000,- kr., (dvs. 47 tusind milliarder) til 58.000.000.000.000,- kr. (Fra 650.000 pr. familie på 4 til 750.000 pr. familie.) Og de såkaldte økonomiske redningspakker vil i 2009 få statsgælden til at stige til mindst 75.000.000.000.000,- kr.*

*Man er altså nu, hvor boblen er bristet, i endnu højere grad i en situation, hvor valget står mellem enten statsbankerot eller massiv inflation, som udhuler gælden. Og de fleste europæiske lande er værre stillede end USA.*

*Sådan kunne jeg blive ved med opdateringerne. Som jeg håber, det vil fremgå, gør de ændrede omstændigheder imidlertid ikke foredraget mindre aktuelt.*

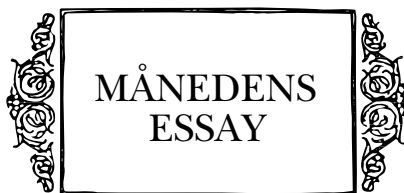
## Citater

Det er formentlig ikke sket så ofte, at Lenin er blevet citeret med tilslutning her på Tidehvervs sommermøde, men det vil ske i dag. Lenin siger:

*Den sikreste metode til at omstyrte en eksisterende social orden er at udvande valutaen. [Dvs. inflation]*

En anden af det tyvende århund-

redes store skurke, den velskrivende moralske og økonomiske relativist og succesfulde storspekulant, J. Maynard Keynes - som fabrikerede



en tåbelig økonomisk teori, der videnskabeligt legitimerede såvel inflation som den stadigt voksende statsmagt - siger logisk nok herom:

*Lenin havde ganske givet ret. Der er ingen mere subtil, ingen sikrere metode til at underminere den eksisterende basis for samfundet end at udvande dets valuta. Processen inddrager alle den økonomiske lovs skjulte kræfter på destruktionsens side, og gør det på en måde som kun en ud af en million kan gennemskue.*

Og det tyvende århundredes største økonom og skaberen af den såkaldte østrigske skole, der på alle måder er helt modsat Keynes, og som Anders Fogh Rasmussen tydeligvis havde læst – eller læst om – før han skrev sin udmærkede bog om minimalstaten, Ludvig von Mises, siger det allerbedst:

*Inflationismen er imidlertid ikke et isoleret fænomen. Den er kun en del af det samlede billede af vor tids politisk-*

*økonomiske og socio-filosofiske ideer. Ligesom den sunde pengepolitik baseret på guld gik hånd i hånd med liberalisme, frihandel, kapitalisme og fred, således er inflationismen uadskillelig fra imperialismen, protektionisme, statsdyrkelse og socialisme.<sup>1</sup>*

Og økonomien, som blev flittigt læst af både Thatcher og Reagan, og som langt hen ad vejen var elev af von Mises, men hvis råd desværre næsten ikke blev fulgt, Milton Friedman siger:

*Inflation er alle steder og til alle tider et monetært fænomen.*

## Hegnet I

Før nogle måneder siden, da jeg skulle til at begynde på dette foredrag, gik jeg i stedet i udkanten af vores anakronistiske vestjyske præstegårdshave og slog pæle i jorden med en muggert. Et sted i skoven havde der stået et trykimprægneret raftehegn med cementfundament. Det skulle engang beskytte en nyplantning mod saltvandsgusen fra vest, men var nu overflødig og delvist væltet. Men rafterne var blevet imprægneret, før vi blev medlemmer af EU eller fik en miljøminister, så de fleste af dem var stadig i udmærket stand. Der var ca. 100 brugbare. Dem savede jeg nu de rådne ender af, spidsede i den ene ende med en motorsav, og hamrede i jorden med 5-6 meters mellemrum.

År efter år havde jeg været ude med buskrydderen og kædesaven

og efterhånden, i før med ahornkrat helt tilgroede områder, fået skabt en mere grøn skovbund, hvor også sollyset når ned. Så nu er der efterhånden også en del græs, skvalderkål og deslige at rydde bort. Og med en pæn lille børneflokk, som hverken bryder sig om brændenældesuppe eller skvalderkålssalat, og med en voldsom inflation i fødevarerpriserne på ca. 15% det forløbne år, er det jo meningsløst at lade alle de dejlige, af fotosyntesen drevne, maskiner til forvandling af sollys til biologisk næring, gå ganske til spille. Så nu slog vi pæle i jorden og fastgjorde 400 meter dyrehegn. Af de resterende rafter byggede vi et lille fårehus og et par låger til hegnet, og så kørte vi ned til vores lokale økologiske landmand, Bent Korsholm, og hentede 2 forsøgslam. Han leverer såvel kød som grøntsager til den nye gourmetrestaurant på Stauning havn med en ganske imponerende udsigt over Ringkøbing fjord mod Tipperne og Holmsland Klit.

Vi plejer at købe 3-4 slagtede lam hos ham om året til ca. 1000 kroner stykket. De opfedes på digerne ved den genslyngede Skjern å, hvor laksebestanden er på vej til at nå fordums storhed, og hvor også trækfuglene har fået ny plads i de store eng- og vådområder. Om det nu skyldes, at de lever af græs, der gødes af vadefugle, ved jeg ikke, men lammene smager i hvert fald ganske enestående godt og er prisen værd.

Men når vi nu kan købe dem 10 uger gamle til 200 kroner, og så helt gratis og næsten uden besvær for os selv fede dem op i egen have i løbet af sommerhalvåret, så er det jo, i disse inflationstider, næsten dumt at gøre andet. Det har tilmed vist sig, at 2 lam næsten ingen forskel gør på vegetationen i området. De dukker jævnlig frem helt indsvøbt i grønne klæbende slyngplanter, ligesom blomsterklædte offerdyr ved Dionysosfester. Så næste år bliver det nok en 4-5 stykker i stedet. Hvis vi da ikke anskaffer os et drægtigt får og så fremover selv producerer lammene.

Det er ganske enkelt, hvad man i erhvervsjargon og Punkt 1 reklamer kalder en winn-winn situation. Skoven bliver endnu smukkere, jordbunden mere frodig, det er

endnu hyggeligere at se ud af vinduet, når vi drikker vores morgenkaffe og vores stakkels sultne børn bliver mætte i det mest velsmagende og saftige økologiske lammekød, man kan tænke sig.

Se, sådan foregår det, når der er frit initiativ. Sådan foregår det, når der er økonomisk laissez-faire. Og sådan foregår f.eks. alt ordentligt landbrug: Jorden bliver bedre af at blive brugt på rette vis. Lagkagen bliver større af at blive spist. Det er det liberale, frie, kapitalistiske samfunds grundprincip.

Det var hvad jeg sådan i det smågik og filosoferede over medens jeg, af mangel på en ordentlig pælehammer slog pælene i jorden med muggerten. Men for at forstå, hvorfor tankerne gik i netop denne retning, skal vi foreløbig et par måneder længere tilbage.

#### *Udsigten fra Avedøre Holme*

Nemlig tilbage til begyndelsen af februar, hvor jeg skulle beslutte, hvad jeg ville tale om på dette sommermøde:

Jeg havde forskellige ideer, som jeg havde overvejet ganske grundigt under den tre timer lange køretur fra Stauning til København. På vej over motorvejsbroen ved Avedøre Holme og med udsigt ind over Københavns finansielle og magtpolitiske skyline traf jeg så beslutningen om foredragets titel. Den blev:

*"Økonomisk vækst, finansmarkeder, nationaløkonomi, inflation, papirpenge og andre okkulte sager."*

Det var en titel, som passede til udsigten, og som jeg i det hele var ganske tilfreds med. Især var jeg, som det skal fremgå, tilfreds med den afsluttende sammenstilling af papirpenge og okkultisme.

Da jeg så sagde, at netop dette ville jeg tale om, og efterfølgende, som svar på et spørgsmål fra Jesper Langballe, vistnok blandt andet forsøgte at formulere lidt om den østrigske økonomiske skole med von Mises og Hayek, om den voldsomme skjulte pengepolitiske inflation i 1920'erne, som ledte til krakket i 1929, om Keynes og Milton Friedman og om Friedmans nævnte diktum, at inflation altid og alle steder er et monetært fænomen, dvs. at en given procentvis forøgelse af pengemængden før eller siden altid vil resultere i en næsten

tilsvarende procentvis inflation, og at pengemængden, det som hedder M3, i Danmark bare de seneste 10 år er vokset med 10-15% om året og f.eks. i USA med 25% fra 2006 til 2008, og at vi derfor formentlig nu kan se frem til enten et deflationært sammenbrud, ligesom i 1929-33, eller en inflations- og stagnationskrise langt værre end i 1970'erne, eller måske noget af begge dele, så konkluderede Søren Krarup, at det kunne være interessant at høre om "begrebet inflation." Og i næste nummer af Tidehverv kunne jeg så læse, at titlen på mit foredrag er "Begrebet Inflation". Det er heller ikke forkert, men altså ikke helt dækkende.

#### *Min metier*

Det er, hvad jeg nu er i færd med at tale om. Men hvorfor så det? Det er jo ikke min metier så at sige. Min metier er at tale om syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv ved Jesu Kristi død på korset langfredag, hans genopstandelse påskemorgen, hans himmelfart og regeren ved Faderens højre hånd, hans komme til os nu ved Helligånden i kirken og hans komme til os i sin fulde herlighed ved denne tidsalders ende. Det er hvad jeg, ligesom alle andre troende kristne præster, forsøger at forkynde ved 100 årlige gudstjenester, 50 begravelser, 25 bryllupper osv. Og f.eks. ved foredrag på Tidehvervs sommermøde.

"Dieu pardonne, c'est son metier", som Voltaire, der i øvrigt skabte sig en formue ved børsspekulation, muligvis sagde, og som Heinrich Heine med sikkerhed sagde på sit dødsleje: Dieu me pardonnera, c'est son metier. (Hvilket jo i parentes bemærket er mindre originalt end den hedonistiske superskurk Maynard Keynes ord på dødslejet, som ganske typisk var: "I wish I'd drunk more champagne".)

Gud tilgiver ja, men han siger altså ofte ordene til os gennem præster. Derfor er det som præst min metier igen og igen at tale om syndernes forladelse. Direkte og indirekte i næsten enhver sammenhæng.

Og det er jo også syndernes forladelse ved Jesu blod, man f.eks. henviser til, når man taler om den

rette måde at drive politik på i et kristent land, nemlig at adskille religion og politik og derved reducere statsmagten til en minimalstat. Den klassiske europæiske minimalstat er, som alt andet godt og smukt, en frugt af syndernes forladelse. Den danske grundlov er, ligesom Magna Carta og alle andre reelle frihedsrettigheder, en frugt af den forkyndelse af syndernes forladelse, som lyder i kirken. Thi denne forkyndelse sætter det enkelte menneske frit og begrænser statens herskeområde til det strengt nødvendige.

Enhver bør derfor kunne indse, at der, ud fra snart sagt enhver betragtning, ikke findes noget mere meningsfuldt og virkelighedsnært end at have det som fuldtidsmetier at forkynde syndernes forladelse ved Jesus Kristi blod.

#### *Virkelighedsdæmonen*

Alligevel tror jeg, at de fleste præster også engang imellem har en lille dæmon siddende på skuldrene. Ikke cølibatets velkendte og relativt uskyldige middagsdæmon, men den langt værre dæmon, som aldeles løgnagtigt, men ikke desto mindre virkningsfuldt, kalder sig selv "virkelighedsdæmonen."

De fleste andre i nutidens samfund har dæmonens budskab i hjertet på forhånd, så dem behøver den kun sjældent at besøge. Derfor kan den så meget desto stærkere koncentrere sin forkyndelse om præsterne. Og dens forkyndelse er ganske enkel og ligefrem. Den lyder til præsterne således: "Kære præst, skulle du ikke tage at komme ud af din latterlige lille anakronistiske boble og beskæftige dig med den virkelige verden? Ja, du hørte rigtigt; Den virkelige verden. Materien. Der hvor det handler om noget, som findes i virkeligheden. Og som alle er enige om betyder noget. Jeg ved godt, at du påstår, at du er ligeglad med andres anerkendelse, men hvad så med din egen? Kunne det ikke være dejligt engang at have gjort noget virkeligt? At have betydet noget for nogen eller bare for dig selv?"

Således spørger dæmonen, og den har som bekendt stor succes. En succes som især ytrer sig på to måder: Den ene er, at præsten formelt set bliver ved med at være præst, men fylder stillingen ud med noget andet

end at forkynde evangeliet, bliver f.eks. en terapeutisk omsorgsperson og derved netop udretter noget virkeligt i egne og omverdenens øjne.

Nu forholder det sig jo imidlertid således, at det såvel biologisk som erfaringsmæssigt kan fastslås, at det især er kvinder, for hvem det giver mening sådan helt konkret at have det som hovedbeskæftigelse at yde omsorg for andre. Det er derfor kvinder oftest er langt bedre mødre, end mænd er det. Og det betyder så også, at når man omskaber præsternes rolle fra at være forkyndere af den fremmede nåde, dvs. syndernes forladelse, og til at være medmenneskelige omsorgspersoner, så kan kirken næsten kun tiltrække kvindelige præster. De få tilbageværende mandlige præster er omvendt ikke så meget for at yde omsorg, men de vil gerne tale om den, organisere den, rationalisere den, komme i fjernsynet med den osv. Og så skabes der, ligesom i den offentlige sektor, et helt særegent sprog, hvor man pakker magtstræb og magtudøvelse ind i en kunstig og sødladen omsorgsretorik. Og alle er glade. For man beskæftiger sig nu med den virkelige verden og bliver anerkendt for det. Livet og arbejdet giver endelig mening. Også i kirken.

Og så alligevel ikke. Alle som ikke er åndeligt set helt tonedøve kan høre, at der er en falsk tone i det hele. Og det er der så længe, der er den mindste kirkelige og bibelske rest tilbage, ja så længe det kaldes noget med kirke. For hvorfor dog spillede tid, penge og ord på at smøre det hele ind i kirkelig fernis i stedet for at gå direkte til sagen. Enhver kan genkende det hule og hykleriske i hele projektet. Kvalmen kommer langt hurtigere, når noget hedder "folkekirkens nødhjælp" frem for bare nødhjælp, når det hedder "kristen coaching" i stedet for coaching osv. Når Gadegård går rundt i guldbroderede rober i Købehavns domkirke og taler om de stakkels palæstinensere i flygtningelejrene, som nærmest tvinges til at forære deres børn bombelæber i fødselsdagsgaver, så kan enhver se, at han, hvis han ville udrette noget, han selv synes er vigtigt, burde være et helt andet sted. Og problemet er, at dét er alle de skarpe knive i skuffen netop også.

Og her er vi så ved den anden måde, hvorpå virkelighedsdæmonens

succes ytrer sig. Og præsterne affinder sig tilsyneladende med det, ligesom teologien for længst har affundet sig med ikke længere at være videnskabernes dronning. I dag finder teologien sig uden videre i rollen som den affældige gamle tjenestepige, som lever i et glemt loftkammer og kun accepteres i videnskabernes selskab, fordi man har glemt at sætte hende på porten.

Og hvor er de skarpe knive så? De er naturligvis uden for det, som i dag ses som kirkens pseudovirkelighed og ude i det, der er accepteret, som den virkelige virkelighed, f.eks. finansverdenen. Her findes der magt og prestige. I nutidens store samtidsdrama er det ikke præsten og forfatteren, ja ikke engang kongen eller politikeren, som indtager hovedrollerne, nej det er tallenes mænd. Dem der jonglerer med milliarderne.

Og jeg skal ikke afvise, at det også er en del af grunden til min fascination af denne verden. Virkelighedsdæmonen hvisker også til mig, når jeg som en anden konen med æggene går og tænker på, hvad min fårevavl ikke kunne blive til ude i virkelighedens verden. Det kunne blive til en milliardkoncern, hvor jeg, ligesom Sherman McCoy i "Forfængelighedens Bål", sidder i en skyskraber og føler mig som Master of The universe.

Og hvordan ser verden så ud der i skyskraberen med udsigt over Wall Street? Det har virkelighedsdæmonen fået mig til at bruge en frygtelig masse tid på at sætte mig ind i, og her følger så en fuldt ud autoritativ og bekræftet beskrivelse.

Ja, måske er det virkelighedsdæmonen, som får mig til at svigte det teologiske, men det kunne jo også være videnskabernes dronning, som forsøger at få noget af sit tabte domæne tilbage. Og jeg må hellere sige med det samme, at nu gælder det om at spænde sikkerhedsselerne. Det følgende afsnit vil vise, at vi i højeste grad har at gøre med okkulte sager.

#### *Udsigten fra Wall Street*

Før jeg hin mandag morgen gik ud for at slå pæle i jorden, havde jeg netop foretaget det allerførste notat til dette foredrag. Det lød således på 9312 milliarder, 778 millioner, 252 tusind 884 dollars og 96 cent. Det var den amerikanske statsgæld for ca. 2

måneder siden, hvilket svarer til ca. 45 tusind milliarder kroner, hvilket svarer til byggeprisen på ca. 2250 storebæltsbroer.

Dagen før jeg tog hjemmefra for at rejse her til Rønshoved, gik jeg igen ind og tjekkede "The national debt clock", og da var gælden steget til. 9373 milliarder, 185 millioner, 565 tusind, 126 dollars og 22 cents.<sup>2</sup>

Det svarer cirka til næsten 47.000 milliarder kroner i alt eller 160 tusind kroner pr. amerikaner eller ca. 640.000 kr. per familie eller 480.000 per arbejdende (privatansat) amerikaner.

Med dagens rentesats svarer det til 2300 milliarder i rente om året, og at hver eneste amerikansk familie bare i renter burde betale 32.000 kroner til statens gæld om året, hvilket igen betyder, at staten skulle indkræve mindst 40.000 kr. ekstra per reel skatteyder om året, hvis man skulle begynde at afdrage på gælden. Det ville betyde, at en stor del af befolkningen for en tid blev hjemløse og insolvente og ikke ville kunne betale af på lån, hvilket ville få mange banker til at gå fallit. Og da statens gældsbeviser, dvs. statsobligationerne, i hovedsagen indehaves af udenlandske nationalbanker, især den kinesiske, japanske og de arabiske, så ville det betyde, at den amerikanske økonomi ville blive over 40.000 mindre per familie, hvilket igen ville betyde en økonomisk recession langt værre end den, der opstod i tiden efter krakket i 1929 og i tiden efter vietnamkrigen. En økonomisk recession som ville mindske skattegrundlaget og gøre det endnu mere umuligt at indkræve pengene til betaling af statsgælden, hvilket ville føre til en endnu dybere recession, utallige bankkrak osv. For slet ikke at tale om de voldsomme politiske og sociale uroligheder, der ville opstå, når verdenshistoriens mest forkælede generationer i verdenshistoriens mest forkælede land skulle opleve reel nød.

Og det er lige præcis derfor, man intet foretager sig. Eller rettere: Man gør det modsatte: Man løsner pengepolitikken endnu mere og forøger gælden endnu mere, hvilket gør en reel tilbagebetaling endnu mere umulig og krisen endnu værre, når den engang kommer.

Det umulige i situationen er lige siden sidst i 90'erne blevet fremhævet af økonomer fra von Mises og Fried-

mans skole, og at den har fået lov at fortsætte 10 år længere, gør det endnu mere svimlende.<sup>3</sup>

#### 12.000 storebæltsbroer

"We are Freaking doomed", som den amerikanske aviscommentator og økonom Richard Daughy skriver næsten hver uge i sin økonomiske klumme.<sup>4</sup> Og det er naturligvis ikke kun den amerikanske økonomi, som ville nedsmelte, hvis USA tog sin gæld alvorligt. Europa og Japan ville også få en voldsom krise. Men allermest ramt ville Kina og andre nye økonomier blive, da de stadig har et begrænset privatforbrug og næsten alene drives frem af eksport, dvs. af vores import og gældsætning. Men efter krisen vil magtforholdene i verden formentlig være helt ændrede til Kinas fordel. Krisen i 30'erne ramte også USA hårdest, men samtidig flyttede magten i verdensøkonomien fra London til New York.

Disse tal er ikke nogle, som kan diskuteres, det er nøgne fakta. Og jeg gentager gerne: den amerikanske statsgæld er på ca. 9400 milliarder dollars, hvoraf de samlede udgifter til f.eks. krigen i Irak kun har udgjort relativt beskedne 526 milliarder dollars eller 6% af gælden.<sup>5</sup> Krigen i Irak ville med andre ord kun kunne have bygget ca. 100 Storebæltsbroer,<sup>6</sup> medens den samlede statsgæld kunne bygge over 2000 storebæltsbroer eller ca. 40 per amerikansk stat, hvilket jo egentlig er ikke så lidt. Dvs. at den amerikanske statsgæld kan finansiere storebæltsbroer, der præcis når de 40.000. km jorden rundt. Ganske imponerende.

Igen: 47.000 milliarder kroner skylder den amerikanske regering væk, hvilket er ca. det samme som det samlede amerikanske bruttonationalprodukt og også forholdsmevsigt per indbygger langt mere, end da Danmark var ude over den økonomiske afgrund i begyndelsen af firserne. Den afgørende forskel er blot, at dollaren er verdens reservevaluta, og at USA derfor aldrig skal bekymre sig om gæld i fremmed valuta. USA er i den særlige situation, at det altid selv trykker de pengesedler, landet skal låne.

Og endnu værre end med statsgælden står det til med den private gældsætning i USA. I alt er gælden i det amerikanske samfund - og hold nu fast - på 250.000 milliarder kro-

ner eller ca. 12000 storebæltsbroer, dvs. ca. 250 storebæltsbroer i hver amerikansk stat. Beløbet er nok til at bygge storebæltsbroer 6 gange rundt om jordkloden. Det er 875 tusind kroner per amerikaner eller 3,5 million per familie på 4. Gælden vokser 5 gange hurtigere end bruttonationalproduktet, nemlig med 10% om året, og 80% af gælden er oparbejdet siden 1990. Gælden i den amerikanske økonomi udgør ca. 5 gange bruttonationalproduktet, medens den efter vietnamkrigen stadig kun var ca. 2 gange bnp. Og dengang var der samtidig en stor privat opsparring, og USA var stadig verdens største kreditnation. Men alene datidens beskedne gæld var med til at udløse halvfjerdsernes lange krise. Mere end 15% af alle amerikanske husejere har større gæld i deres bolig, end den kan sælges til og er dermed insolvente. Og krisen skal først til at begynde.

#### Kinas 'Nuclear option'

Men historien slutter slet ikke her. For hvem er det, så amerikanerne skylder alle disse dollars? Ja, med hensyn til statsgælden er det ganske ligefremt. Den amerikanske regering bruger en masse penge, især på sundhedsvæsen, velfærdsydelse osv. (Og USA har faktisk en moderlig velfærdsstat, selv om den på nogle punkter ikke er helt så totalitær som hos os. Især er velfærdsstaten vokset under Bush.) Staten pumper altså en masse papirpenge ud, og da det meste af verdens industriproduktion efterhånden ligger i Asien, så ryger pengene i sidste ende videre til især kinesiske, koreanske, taiwanesiske og japanske fabrikker, som så veksler dem til lokal valuta, så de hober sig op i nationalbankerne. En del sendes videre til arabiske lande som betaling for olie, men en stor del bliver i nationalbankerne og bruges til at købe amerikanske statsobligationer.

Og så er ringen sluttet: Amerikanerne udsteder statsobligationer, bruger pengene, pengene kommer til Kina, og Kina opkøber amerikanske statsobligationer, hvilket giver amerikanerne mulighed for at udstede flere statsobligationer og trykke endnu flere pengesedler. Og kineserne har indtil videre ikke ment, de havde noget valg, for hvis de ikke købte statsobligationerne, ville den amerikanske regering have svært ved at låne

penge, det amerikanske forbrug vil falde og de kinesiske fabrikker lukke. Og prisinflationen i Kina er allerede på ca. 15%, så kineserne ikke kan kompensere ved at pumpe pengene ud i deres egen økonomi.

Systemet kan teknisk lade sig gøre, fordi dollaren i 1971, under Nixon, på den ene side holdt op med at være bundet til guldet og derfor ikke har noget fundament under sig, men på den anden side vedblev at være verdens reservevaluta. Derfor kan USA ikke have et egentligt valutaunderskud. Lige så længe der er udenlandske nationalbanker og andre, der vil aftage de amerikanske statsobligationer, lige så længe kan USA blive ved med bevidstløst at pumpe penge ud. Det pudsige er blot, at det de facto er Kina og de arabiske lande, som finansierer ikke blot det amerikanske sundheds- og socialvæsen, men også vestens besættelse af en stor del af den arabiske verdens oliefelter.

Det er ikke, fordi Kina har lyst til det, men fordi der ikke rigtig er noget alternativ. Det, kineserne kan gøre, og som de også gør, er at bruge en lille del af pengene til at opkøbe store lagre af olie og andre råvarer, sikre sig råvarekoncessioner i Afrika osv. På denne vis bruger Kina nu det amerikanske overforbrug til at finansiere sine planer om fremtidig økonomisk verdensdominans. Det er den væsentligste årsag til eksplosionen i olie, råvare- og madpriser de seneste par år. Men her ser man igen problemet: Hvis kineserne begynder at bruge ret mange af de tusindvis af milliarder af dollars, de modtager, så falder dollarens værdi, og alt andet, inklusiv olien, stiger, og økonomien bryder sammen i inflation.

Alligevel burde enhver indse, at systemet ikke i længden kan holde til så store ubalancer. Alle har i årevis siddet musestille, for at det ikke skal være netop deres bevægelse, som forårsager kæntringen, og først de seneste 6-8 måneder er der begyndt at ske noget. Netop her i forsommeren 2008 er båden så småt begyndt at tage vand ind.

Og fakta er i hvert fald, at som den engelske økonom Ambrose Evan-Prichard har sagt i en artikel i Daily Telegraph, kan Kina til enhver tid true med at praktisere sin såkaldte økonomiske "Nuclear option", nemlig at sælge amerikanske statsobligationer og derved få

dollaren og hele den amerikanske økonomi til at bryde sammen.

Det er altid uoverskueligt, hvad der sker med én selv, hvis man bruger atombomber, også de økonomiske afslagsen. Derfor skal man være forsigtig, men selve det at have muligheden gør, at Kina har mulighed for at få den økonomiske overmagt, således som USA indtil for nylig havde den via den internationale valutafond og verdensbanken. Den kommende krise kan medføre et magtskifte fra USA til Kina, ligesom krisen i 30'erne medførte, at magten skiftede fra Europa til USA.

#### *250.000 storebælsbroer*

Og nu skulle man så tro, jeg havde beskrevet det værste ved den globale kredittirkus, men det har jeg langt fra. For nu kommer vi til, hvordan den private gæld er finansieret. Engang var det jo sådan, at når en ung familie optog et lån for at bygge et beskedent hus i Hvidovre, så solgte man en obligation, som så blev købt af nogle andre. Typisk en lidt ældre familie eller deres pensionskasse, altså som pensionsopsparing. Sådan er det ikke mere.

Når en bank eller en kredittkasse i dag låner penge ud, så beholder de ikke gælden og den dermed behæftede risiko eller sælger den direkte videre til en opsparer, nej den sælger på udviklede måder gælden og risikoen videre til fonde og andre, som så sælger den videre igen osv. Bl.a. som såkaldte derivater eller derivativer, altså afledede papirer og afledet risiko. Det giver først banken og senere de andre led mulighed for at mangedoble deres udlån og ekspandere. I hvert led bruges gælden som instrument til skabelse af yderlige gæld. Mængden af forpligtelser i form af derivativer i verden i dag udgør skønsmæssigt – og hold nu fast – omkring 1 million milliarder dollars eller ca 5 millioner milliarder kr. Man ved det ikke præcist, da derivatmarkedet er næsten uden regler og kontrol og i øvrigt de seneste år er vokset med 30-40% om året. Beløbet er ca. 25 gange verdens samlede bruttonationalprodukt og derved også utallige gange mere end de værdier, derivaterne oprindeligt udspringer af. Derivatværdien svarer til bygningen af op til en kvart million storebælsbroer som ville kunne nå mere end 100 gange rundt om jordkloden!

Hvis vi nu siger, at verdensøkon-

mien reelt består af 2 milliarder mennesker (hvilket er højt sat), så er den pålydende værdi af derivaterne op til 1 million per menneske eller op til 4 millioner kroner per familie. Og skulde derivaterne forrentes med blot 1%, så skulle der tjenes 120 tusind kroner per familie om året bare for at forrente dette ene finansielle instrument. En 4% forrentning af derivaternes pålydende værdi ville udgøre verdens samlede bruttonationalprodukt. (Derivaternes handelskurs er ganske vist væsentlig lavere end deres pålydende værdi, men selv med en handelsværdi på kun 10-20 % er situationen ikke desto mindre umulig. De finansielle institutioner kan ikke undgå at krakke.)

#### *Pyramidespillet*

Alt dette er ganske enkelt penge skabt af det finansielle kreditsystem og næsten uden reel basis i virkeligheden. En af bivirkningerne af den enorme mængde penge i omløb er så i øvrigt, at f.eks. huskøbere i årevis er blevet tilbudt billige lån, som så får huspriserne til at stige astronomisk, hvilket får husejerne til for det første at holde op med at spare op i banken, da husets værdi ser ud til at være nok til at sikre såvel pensionisttiden som børnenes velfærd og for det andet får husejere til at optage lån i friværdien. I en årrække har amerikanerne hvert år brugt mere end de har tjent, altså haft negativ opsparing, og i Danmark er det næsten lige så galt. Lånene kommer så ud på markedet og bidrager til endnu en runde. Siden kreditmarkedet blev næsten helt frigivet af Greenspan i 1987, for at afværge følgerne af børskrakket dengang, har spiralen tilsyneladende ingen ende haft.

De seneste 20 år er der i f.eks. Danmark stort set ikke sket en reel stigning i reallønnen for middelklassen, skellet mellem almindelige familier og den rigeste del af befolkningen er blevet mangedoblet, og almindelige lønmodtagere er næsten holdt op med at spare op af deres indkomst. Men næsten alle synes, de er velhavende og tror, at de har mere opsparing end nogensinde, og det skyldes alene lånemarkedets oppustning af huspriserne og af aktiemarkedet, som har fået opsparingen til at se større ud.

Men stigningen i aktierne er i øvrigt først og fremmest sket i den del af

aktiemarkedet, der har med finansiering af gøre. I USA stod den finansielle sektor, altså banker og den slags, i 2006 og 2007 for næsten 40% af de børsnoterede selskabers overskud, hvilket jo svarer til, at en landmand tror, at den vigtigste del af hans arbejde er at pudse og smøre mejetærskeren og derfor sælger jorden for at købe mere pudsemiddel.

Enhver kan for det første se, at når gældsforpligtigelserne bliver helt ude af proportion med bruttonationalproduktet, således som de nu er i USA og det meste af den vestlige verden, også Danmark, så vil de aldrig kunne blive betalt tilbage. Foreløbig er der bare intet sket, fordi der, hver gang der manglede penge til betaling, blot er blevet skabt ny likviditet i markedet gennem ny gældsstiftelse, ny oppumpning af værdierne, nye derivater osv.

Enhver kan for det andet se, at når der er så mange penge i omløb, så er pengene reelt intet værd. Hvis man pludselig opfandt en måde, hvorpå man kunne producere ægte diamanter for 25 øre stykket, ja så ville diamanter, efter en kort overgang hvor alle følte sig rige og derfor øgede deres forbrug, helt miste deres værdi, og der ville opstå et kapløb, hvor alle ville forsøge at komme af med deres diamanter, før værdien er faldet til langt mindre end 25 øre stykket. Og hvad er det nu, det hedder, når alting stiger i værdi, og alle i første omgang føler sig rige, men snart opdager, at alle andre også er blevet rigere, og at alt også er blevet meget dyrere, så det i virkeligheden blot er pengene, som er blevet mindre værd? Ja, det kaldes jo inflation. Og her er vi så ved de to mulige udgange, som findes, når der i et samfund er blevet opbygget en gældspukkel, som umuligt kan tilbagebetales.

### *Deflation*

Den ene udgang er, at dem, der køber lånebeviserne, bliver bange for, at de mister deres værdi og derfor bliver bange for at købe flere, men tværtimod begynder at kræve penge tilbage. Det vil i sidste ende kraftigt mindske mængden af lån og derved pengemængden, hvilket vil få næsten alt, inklusiv huspriser, til at falde i værdi og gøre en stor del af befolkningen insolvente, da deres husgæld overstiger ejendommens værdi. Det vil betyde mange fallitter og tvangsauktioner

og for alle et væsentligt mindre forbrug. Og det betyder, at mange långivere også går fallit, da også deres ulån er lånte penge. Pengemængden mindskes endnu mere, og forbruget falder endnu mere.

Da pengene opstod ud af det blå som kredit, så forsvinder pengene også ud i det blå ved, at den, der skylder pengene, går fallit. Og ligesom hvert enkelt lån under kreditudvidelsen blev mangedoblet ved, at også lånet og lånets lån blev belånt igen og igen og forsynet med derivater, således vil også hver enkelt konkurs forårsage en dominoeffekt, som får pengemængden til at skrumpes dramatisk. Pyramiden falder pludselig sammen.

En sådan krise kaldes et deflationært krak og var indtil 1914, dvs. så længe man havde guldfod eller lignende, den mest almindelige form for økonomisk krise. Gælden forsvinder i løbet af få måneder ved fallitter, betalingsstandsninger og tvangsauktioner. Når røgen i løbet af nogle måneder har lagt sig, er økonomien atter sund, og dem, der har overlevet med skindet på næsen, er dem, der før krisen var mest fornuftige og konservative og kun tog begrænset risiko. De moralske og fornuftige bliver belønnet og de umoralske og ufornuftige bliver straffet. Kapitalismen fungerer perfekt under styring af markedets 'usynlige hånd'.

Krisen efter 1929 blev en underlig blanding, da første verdenskrigs bundløse udstedelse af dækningsløse statsobligationer havde udhulet næsten alle valutaers reelle værdi, og fordi regeringer og nationalbanker var begyndt at blande sig i økonomien og gennem voldsomme kreditudvidelser havde forhindret flere mindre kriser i løbet af tyverne, senest i 1927 (1927 svarer til 2001). Da den deflationære krise så kom, kom den flerdobbelt.

Hvis man skulle vælge denne løsning i dag, ville det betyde et krak og en krise langt større end i 1930'erne, da der i modsætning til dengang så godt som ingen begrænsning har været på mængden af kredit og derved på pengemængden. Den er derfor mange gange større end dengang. Kreditinflationen varede dengang fra 1923 til 29, medens den i denne omgang har varet i præcis 37 år, nemlig siden dollaren i 1971 blev frigjort fra guldet og alle andre valutaer fra dollaren. Derfor ville deflationen blive mange gange større.

Deflationen betyder, at alting bliver mindre værd, bortset fra penge, som bliver mere værd, men det betyder så også, at gælden bliver relativt meget større i forhold til folks løn og folks huse, hvilket igen betyder, at endnu flere går fallit, og der kommer massive krak i banksektoren, forsikringsselskaber, kreditinstitutioner osv. Mellem 1929 og 1933 gik hovedparten af alle amerikanske banker og lignende faktisk fallit.

Deflation betyder overførsel af penge fra dem, der har gæld og usikre og risikofyldte investeringer til dem, der har kontanter og statsobligationer eller solide investeringer. Men da stort set alle i de vestlige lande i dag har store gældsposter, vil denne mulighed ikke have nogen gang på jord. Huspriserne i f.eks. USA er allerede fra 2007 til 2008 faldet med tyve procent, men deflation ville efter erfaringen betyde, at de skulle falde meget mere, så flere end de nu 10% af amerikanske familier ville blive teknisk insolvente. Den amerikanske statsgæld er en anden faktor som gør deflation praktisk umuligt. Da pengenes værdi stiger under deflation, ville den amerikanske statsgæld blive endnu mere umulig at betale, og USA ville reelt være i sine långivers vold. Hvis den amerikanske stat var en privatperson, skulle den så erklære sig selv konkurs.

Den nye chef for den amerikanske centralbank, Federal Reserve, Ben Bernanke, har da også udtalt, at han for enhver pris vil forhindre deflation. I tror det næppe, men han har ordret sagt, at hvis han ikke kan forøge pengemængden på andre måder, så vil han billedlig talt kaste dollarsedler ud over byerne fra helikopter, hvilket har fået finanspressen til at døbe ham *Helicopter-Ben*.

### *Det inflationære valg*

Alle de amerikanske præsidentkandidater lover da også at pumpe endnu flere penge ud og øge inflationen. Obama og Clinton vil oppuste de offentlige udgifter, MacCain vil sænke skatterne uden at begrænse udgifterne. Af disse løsninger er MacCains den mindst skadelige, men begge dele vil øge inflationen endnu mere.

Og inflation er tilsyneladende - også på helt kort sigt - en langt mere smertefri løsning end deflation og derfor den, som stort set altid bliver valgt i demokratier. Man skaber voldsom inflation, ved at staten og natio-

nalbankerne med alle midler pumper penge ud i systemet. Ved 10-15 procent inflation, som den vi havde sidst i halvfjerdsere, bliver al gæld i løbet af få år til ingenting.

Det er det, som den amerikanske centralbank og regering allerede har gjort her i første halvdel af 2008 ved at sænke renten til langt under den eksisterende inflation, ved at pumpe store summer ud i finanssektoren og ved at foretage store skattelettelser. I stedet for at lade et af verden største finanshuse, Bear Stearns, gå fallit, da det i februar måtte stoppe betalingerne, hvilket er deflationært, overtog centralbanken reelt alle gældsforpligtelser, hvilket er inflationært og i virkeligheden at forære almindelige amerikanske borgers penge til et stort finanshus. Når man øger pengemængden, så er der jo også altid noget, som mister værdi.

Og Barach Obamas og de fleste almindelige vælgeres ganske forstandige og forståelige logik er så, at når de allerrigeste skal hjælpes, når de trues med fallit, så skal de små også. Derfor vil han spænde et sikkerhedsnet ud under såvel banker som husejere, dvs. under såvel långivere som låntagere. Og det umuliggør jo helt og aldeles et deflationært krak, da dettes pointe netop er, at gælden forsvinder gennem konkurser. Men at forhindre banker eller privatpersoner i at gå fallit er jo at fjerne en af de vigtigste drivkræfter i en dynamisk kapitalistisk økonomi, nemlig risikoen.

Man vælger altså i dag med nødvendighed den inflationære løsning på gældsproblemet, hvilket vi i dag ser overalt omkring os. Den reelle inflation har i alle vestlige lande været over 10 procent det seneste år og er kraftigt stigende, og det vil jo sige, at gældens reelle værdi også falder. Alle, der har haft hus i 1970'erne, kender systemet. Under en inflationær krise stiger priserne voldsomt, lønnen stiger lidt mindre, og alle, der har mere gæld end formue, bliver voldsomt belønnet. Inflation er reelt en overførsel af penge fra folk, der har formue til folk, der har gæld, hvilket jo også vil sige, at man belønner folk, der har levet uansvarligt på bekostning af dem, der har levet ansvarligt.

### *Tyskland i 1923*

Teknikken er den samme som den, den tyske regering forsøgte efter første verdenskrig. Den tyske regering

havde, både for at finansiere oprustningen i årtierne før krigen og i endnu større grad under krigen, udstedt svimlende mængder af statsobligationer i forventning om at betale tilbage ved hjælp afpresning af de overvundne. Det var med succes lykkedes for Bismarck 1860'erne og 1870'erne, og i begyndelsen af 1918 var det på papiret også lykkedes for Ludendorff, da han i marts 1918 gjorde Ukraine til tysk koloni. Rusland havde overgivet sig, og stadig i sommeren 1918 troede en stor del af den tyske ledelse, at krigen havde sikret Tyskland et gigantisk økonomisk imperium mod øst. I april 1918 gik tyske tropper i land i Finland, som sammen med Baltikum skulle gøres til tysk område; 7 maj dikterede man en fred med Rumænien; i september 1918 stod der tyske tropper på Krim, i Transkaukasien og ved oliefelterne i Bakú.

Også Habsburgernes fald og Osmannerrigets opløsning sås som grundlaget for tyske plyndringer og etablering af kolonier. Der var intet nyt eller originalt ved Hitlers fantasier om Ostrauim, det var hvad han første verdenskrig igennem kunne læse om i aviserne som Tysklands officielle politik. Helt traditionel militær ekspansion finansieret ved udplyndring af de erobrede områder. Så sent som i september 1918 udtalte et medlem af den tyske regering: "Det er i øst at vi skal inkassere renterne af vore krigsobligationer."<sup>7</sup>

Versailles-traktaten var således, også økonomisk, en meget nådig fred i forhold til den, Tyskland havde planlagt for andre, men ikke desto mindre gjorde den de tyske krigsobligationer endnu mere værdiløse end de øvrige landes. Hvis man sammenligner de tyske offentlige udgifter i 1913, som allerede da var Europas højeste, da Bismarck jo havde lavet udkastet til Europas første totalitære velfærdsstat, med udgifterne under krigen, så udstedte man under krigen statsobligationer svarende til over 100 års skatteindtægter. Og da krigen var slut, og skatteindtægterne, på grund af krisen, blev reducerede, så fortsatte man blot med at trykke pengesedler.

I 1922 blev kun 6% af statens udgifter dækket af skatteindtægter, resten ved statsobligationer, som blev købt af nationalbanken for nytrykte pengesedler. Det fik pengemængden til at stige dramatisk, og en kort tid

følte alle sig meget rige, og værdien af alle aktiver, inklusiv aktier og huse, steg voldsomt. Men snart steg alle andre priser også. Når folk så blev spurgt om årsagen til det, så gjorde de absurd nok Frankrig, England, jøderne og andre ansvarlige på samme måde, som mange nu tror, at det er araberne, som hæver oliepriserne, mens det i virkeligheden blot er USA, som trykker pengesedler og Kina, som er begyndt at vægre sig ved at suge dem op. Hvis pengemængden var konstant, så ville stigningen i prisen på en vare stort set modsvares af prisfald på en anden vare, og så er der ingen inflation. Inflation er, som Milton Friedman har sagt det, til alle tider og alle steder et monetært fænomen, dvs. et spørgsmål om, at pengemængden forøges.

Inflationen blev i 1923 i Tyskland på flere hundrede tusind procent, hvilket betød, at alle, der havde gæld, inklusiv regeringen, pludselig blev vidunderligt solvente, mens alle, der havde sparet op til deres pension, stod på gaden. Såvel gæld som formuer i kontanter og obligationer var jo reduceret til ingenting.

Den næsten totale værdirelativisme, som herskede i Tyskland igennem hele mellemkrigstiden, og som i virkeligheden blev stærkest efter 1933, var således ganske parallel til den værdirelativisme, som havde afspejlet sig i Tysklands økonomiske politik både i årtierne op til første verdenskrig, og som fortsatte under og efter krigen.

Men hvad der skete i Tyskland, var kun en mere tydelig udgave af, hvad der i lidt mindre grad skete i alle de krigsdeltagende lande. Europa, som også økonomisk havde været altdominerende på verdensscenen og knap taget USA alvorligt, var stadig en politisk kæmpe og havde aldrig haft større koloniriger, men økonomisk (og moralskt) var Europa en fallent. Næsten al europæisk guld be fandt sig nu i USA.

Også den franske stat var i realiteten insolvent efter krigen og kunne ikke uden at erkende sin bankerot – dvs. erklære sig ude af stand til at tilbagebetale de uhyrlige mængder af statsobligationer som man havde udstedt under krigen – genetablere en troværdig valuta. Men det ville ingen regering overleve. Derfor kom der i stedet en kraftig inflation i pengemængden, som på denne indirek-

te måde langsomt fik al gæld til at blive til ingenting. Og ligesom i Tyskland viste det sig umiddelbart at være klogt gjort af staten at sætte sin lid til inflationen, thi på grund af en indbygget forsinkelse mellem pengeudstedelse og prisstigninger så får inflation som nævnt altid i første omgang indbyggerne til at tiljuble regeringen for at have gjort dem rigere, medens de efterfølgende prisstigninger oftest forklares med andre årsager. Og den moralske og intellektuelle relativisme følger altid med.

#### 2000 – 2008

Den store stigning i privatforbruget, som er sket i den vestlige verden siden år 2000, og som også i Danmark har været langt større end det, som erhvervslivets produktivitetstigning berettiger, har alene været baseret på, at pengemængden er blevet øget, ved at mulighederne for låntagning er blevet forbedrede. Derved er salgspriserne på huse steget voldsomt, og friværdierne er eksploderede. Som altid så betyder lånedrevet forbrug imidlertid blot, at man tager penge fra fremtiden og bruger i nutiden.

Selvom de fleste har fået større gæld, så føler de, at den er mindre, fordi friværdien er større. Men et samfund bliver ikke en øre rigere af, at friværdierne vokser, et samfund bliver rigere af, at fabrikkerne producerer mere, markerne får større afgrøde og den slags. Når friværdierne vokser mere end erhvervslivets produktivitet, så er der alene tale om tom inflation. Men på grund af den omtalte forsinkelse mellem vækst i pengemængde og stigning i priserne er det først nu, at inflationen opleves som prisstigninger, og der følger kommer stort pres for lønstillinger.

Derfor er ordet inflation først her i juni 2008 begyndt at komme på avisernes forsider. Den reelle inflation, forstået som stigning i forbrugerpriser, er som nævnt nu omkring ti procent i de fleste vestlige lande. Hvilket så også, da renterne fortsat er lave, betyder, at det er billigere end nogensinde at låne penge. Det kan, ligesom i 1970'erne, langt bedre betales sig at låne til et bilkøb i dag end at spare op til et bilkøb om et år. For priserne på alt andet end boliger og værdipapirer stiger langt mere end renten.

Forbrugsstigningen de senere år i

de vestlige lande er altså kunstig, og prisen skal nu til at betales. Men også denne gang førte forbrugsstigningen til stor sympati for systemet. På en eller anden akavet måde er det den almindelige mening at den såkaldte "danske model" – som består i at hovedparten af befolkningen får udleveret matadorpenge af staten, og denne så til gengæld kræver magt over borgernes liv i stort set alle detaljer – det er blevet den almindelige mening, at det er denne danske model, som har givet folk flere penge i hånden, medens det nu, hvor disse penge skal inddrages igen, så skyldes det udefra kommende faktorer, f.eks. olieprisstigninger og den slags.

Det falder åbenbart ikke befolkningen ind, at for at alting kan blive dyrere på én gang, så er der faktisk nogen, som skal sætte pengene i omløb, og det er i sidste ende regering og nationalbank som, især gennem renten, styrer pengemængden.

Når prisstigningerne i Zimbabwe det seneste år har været på 250 tusind procent, så skyldes det på samme vis alene, at Robert Mugabe ikke har kunnet finansiere den offentlige sektor gennem indtægter og derfor i stedet har fået nationalbanken til at opkøbe stadigt stigende mængder af statsobligationer for nytrykte pengesedler.

Stigende oliepriser eller stigende fødevarerpriser eller stigende lønninger kan aldrig i sig selv føre til inflation, for hvis pengemængden i omløb er konstant, så vil der altid være noget andet, som falder tilsvarende. Og det står altid i en nationalbanks magt at styre pengemængden. Dels ved direkte at påvirke mængden af penge i omløb og dels ved gennem renten at styre mængden af kredit og pengenes omløbshastighed. Inflation er alle steder og til alle tider et monetært fænomen, og gennem mange år er pengemængden i Danmark vokset over 10% om året, medens den samlede produktivitet kun er steget med et par procent. Derfor har vi nogle hundrede procents inflation til gode. (Eller en voldsom deflation hvor disse penge trækkes ud af markedet.)

Forud for hyperinflationen i Tyskland i 1923 gik der som nævnt en tid med et voldsomt boom i folks velstand. Man bliver rigere af, at alt stiger i pris, og først bagefter kommer udhulingen af købekraften. Men det sker så godt som al-

drig, at folk forbinder den øgede pengemængde med inflationen.

Inflation skyldes altid, at staten ved at blande sig skaber ubalance i valutaen, men det ligger åbenbart dybt i os, at pengene er det faste, mens priserne er det bevægelige. Derfor giver vi alle mulige andre grunde skylden for inflationen og vender os mod staten for at få løst de problemer som netop skyldes, at staten tror, at den skal løse problemerne.

Det skal jeg vende tilbage til. Men jeg vil mene, at vi nu har fået et udmærket indblik i den øjeblikkelige udsigt fra Wall Street.

Udsigten er den samme, som den Ludvig von Mises beskrev i 1920'erne. Som næsten den eneste forudså han ganske præcist krakket i 1929. Og de samme argumenter gælder i dag, blot mange gange værre. Mængden af gæld og derivater har nået højder, der helt har fjernet dem fra virkelighedens verden.

Når 'master of the universe' ser ud af vinduet, så ser han et gigantisk okkult pyramidespil, som begyndte i 1971 i kølvandet på 1968, da alle valutaer på én gang blev løst fra den sidste rest af båndet til guldet. (Den økonomiske og moralske relativisme fulgte som altid parallelle spor.)

Eller måske endnu mere præcist: Han ser verden, som Neo i "The Matrix" ser den, efter at han spiste den røde pille.

Men hvordan er det kommet dertil? Hvordan har det marked, som blev skabt af snusfornuftige - og i hovedsagen retlinede og fromme - købmænd i Firenze, Venedig, Maastricht, Brügge, Antwerpen og Amsterdam udviklet sig til et okkult pyramidespil?

For at forklare dette vil jeg kort vende tilbage til virkelighedsdæmonen og dens påstand om, at materien er mere virkelig end ånden.

Min påstand er som sædvanlig den modsatte. Det er materien, som er under konstant trussel om at forsvinde som en luftspejling, hvis ikke den fastholdes og forklares af ånden.

#### Ånd eller materie

Der var jo engang, hvor man regnede Gud for det mest virkelige af det virkelige, og hvor kirken blandt andet derfor tiltrak de skarpeste knive i skuffen. Der var engang, hvor Gud blev opfattet som alfa og omega.

Det var dengang, man blandt an-



det stadig vidste, at en kulturs gudstro er det fundament, hvorpå alt andet er bygget. Derfor var der intet mere attraktivt, prestigefyldt og magtfuldt end at forkynde om dette fundament, for ved at forkynde om det blev man i andres øjne ligesom et del af fundamentet selv. Der drysede så at sige lidt af det guddommelige guldstøv ned på én selv.

Og da kirken og kristendommen i løbet af 1800-tallet langsomt blev placeret – og placerede sig selv – på et intellektuelt sidespor, var det fortsat således, at man betragtede ånden som forud for – og højere end – materien. Nu var det blot ikke længere teologien, men de humane åndsvidenskaber og kunsten – især digtekunsten og musikken – som nød godt af det himmelske guldstøv. Og medens de kristne præster jo, ligesom rør, så at sige havde været passive formidlere af den nåde, der faldt fra himlen ned til jorden, så var især digterne i 1800-tallet præster af en mere ur-hedensk slags, nemlig det inspirerede geni eller den ekstatiske shaman, som ved egen kraft hæver sig op i himlen og vel nedkommen deler ud af sine sandheder i det alt for ufuldkomne sprog eller de kun lidt bedre noder. Derfor fik kunstnere i 1800-tallet – og i aftagende grad næsten op til vor tid – en status og deraf følgende megaloman selvforståelse, som var langt højere end den, der nogensinde var blevet gejstlige til del.

Men det kunne kun være en overgang. Den irrationelle, og umiddelbart ganske logiske, kortslutning, som havde fået den europæiske teologi til at vende sin egen afmytologiserende kraft mod sig selv, måtte nødvendigvis ikke kun undergrave religionen, men afmytologisere *enhver* hævde af åndens forrang. Dvs. at logikken nødvendigvis førte til påstanden om, at mennesket ikke er andet end et dyr, og at ånd, rationalitet, moral, individ og gudstro alene er fænomener skabt af evolutionen, fordi illusionen om dem var nyttig for generens overlevelse.

Ånden er så at sige et materiens spildprodukt. Materiens fækalie, som Freud eller Marx kunne have – og måske har – sagt det.

Kortslutningen er irrationel derudover, at afskaffelsen af afguderne, afmytologiseringen af historien og naturen og sekulariseringen af staten har troen på den treenige gud som

forudsætning. Det er denne tro, som den europæiske rationalitet hviler på. Og man kan naturligvis ikke op hæve sin forudsætning og samtidig bruge den. Det er lige så meningsløst som at tro, at man kan overhale et tog ved at løbe oven på det. Det ser en kort tid ud til at gå godt, men netop som succesens synes hjemme, er man i løbet af et splitsekund knust mod dets front. (Og toget kører videre gennem de oversvømmede landskaber og ruller, med liget klæbende til tenderen, dampende ind på Memphis Station, Tennessee, USA.)

I årene efter 1870 tog man det endelige afsæt og sprang, og den 1. august 1914 kom så splitsekundet.

Indtil perioden 1870 - 1918 kunne man teoretisk set have stoppet op, men i disse 48 år blev det 20. århundredes totale katastrofe for afenlandets kristenhed uafvendelig. En katastrofe vi, fordi vi var midt i den, hidtil ikke har kunnet se det fulde omfang af.

Katastrofen er rent åndelig. Vi bevægede os fra den kristne guldmønt til relativismens papirpenge. I forhold til denne åndelige hyperinflation er de materielle virkninger rene biprodukter, De geografiske, politiske, økonomiske og demografiske kampe foregår på rent sekundære fronter. Kerneproblemet er jo ikke Europas selvmord, men årsagerne til det.

#### *Dødskampen*

Det er da også kun en symbolsk finale, når en lang række europæiske folkeslag nu også helt fysisk udrydder sig selv i løbet af de kommende 50 år. Delvist gennem indvandring, men især gennem manglende reproduktion. Det er for mange lande ikke længere et spørgsmål om valg, men en proces, som selv en voldsom mentalitetsændring nu ikke længere vil kunne ændre væsentligt på, da der går en til to generationer, før en mentalitetsændring får f.eks. demografiske virkninger.

F.eks. er aldersfordelingen i mange af de ikke-muslimske dele af de europæiske befolkninger allerede nu så skæv, at selv ikke f.eks. en fordobling af fertiliteten vil kunne ændre nedgangen i befolkningstallet væsentligt de kommende 40-50 år. Det er paradoksalt nok i dag kun de nye indvandrere som kan redde

f.eks. Italien, Spanien og Frankrig. Dels ved muslimske masseomvendelser til kristendommen, dels ved massiv udvandring til hjemlandene og dels ved, at muslimske kvinder, for at undgå deres nuværende slavetilværelse, holder op med at få børn. Ingen af disse ting er umulige. I Iran, som for 20 år siden havde verdens højeste fertilitet på over 7 børn per kvinde, fødes der nu under 2 børn per kvinde, og udviklingen synes at gå i den samme retning mange andre steder. Hvis udviklingen fortsætter, så er det ganske enkelt en feministisk revolution, som vil ødelægge Islam indefra. Islam kan ikke eksistere uden slavegørelsen af kvinder. Islams opblussen de seneste 50 år kan, så langt fra at være en renæssance, vise sig at være dødskramper. Måske dør vores fjende, netop som han skal til at give os dødsstødet. Alt dette er måske bare et desperat håb. Men mirakler findes jo. Enten dør Europa, eller så begår muslimerne åndeligt og kulturelt selvmord.<sup>8</sup>

#### *Den danske efterlønsmodtager*

Nu ved jeg godt, at langt de fleste mennesker vil synes, at det er underligt at tale om anden halvdel af det 20ende århundrede som en katastrofe for den vestlige kristenhed, når vi samtidig befinder os midt i den på mange måder umiddelbart mest veltilfredse befolkning, verden har set.

Hvilken livsform beskrives jo historien igennem som det lykkelige menneskeliv? Hvad er det for et liv, salmisterne i det gamle testamente, slaven i Ægypten, den romerske grænsevagt ved Rhinen, bonden i Kina eller den livegne i Rusland alle dage har drømt om? Ja, svaret er ganske simpelt. Det er i det ydre det liv som en 65-årig faglært dansk arbejder på efterløn typisk lever. Han er gammel nok til at have de værste farer for sorg og ulykker i en utidig alder bag sig, og han kan gå i fred og ro og passe sin have og fiskestang, og "Unburdened crawl towards death", som Kong Lear udtrykte det, da han gik på efterløn.

Nu er det jo en gammel sandhed, at få kender den danske befolkning i bredden som en sognepræst eller en læge i en provinsby. Og vi kan bekræfte: Selv fraregnet viagra og prozac er den danske arbejderklasse og lavere middelklasse formentlig en af historiens mest veltilfred-

se større gruppe mennesker. Og af dem er efterlønsssegmentet i den lavere middelklasse formentlig de aller mest tilfredse.

Mange har, også tidligere i historien, opnået noget ligende. Også Cicero udtrykte misundelse over for den lavere middelstand. Men det særlige ved vores tid er dog, at et flertal af den samlede befolkning faktisk oplever denne relative salighedstilstand. Og hvis man går ind i et dansk parcelhuskvarter og spørger de gennemsnitlige beboere, om de føler, at den tid, de lever i, er den værste krietid den europæiske kristenhed har oplevet, så vil de svare, at det har de ingen fornemmelse af. De vil tværtimod give udtryk for, at de er præcis så veltilfredse, som de ser ud til at være. Ja, de er så veltilfredse, at enhver tale om frelse og evighed – og hvad en præst nu ellers kan finde på – ikke, som hos lidende mennesker, opfattes som trøst, men som et ubehageligt forstyrrende element. De synes faktisk, at deres liv har været så udmærket, at de ikke har noget større ønske end at få lov til at vandre videre mod graven uden at opleve betydningfulde tragedier og så derefter dø på en nogenlunde smertefri måde. Døden er der stort set ikke længere nogen, der er bange for. For frygten for døden forudsætter tro på det evige liv.

Hvordan kan jeg så påstå, at det, som af mange opleves som en meget privilegeret tid, i virkeligheden er en tragedie?

Ja, for det første kan man udmærket hævde, at forudsætningen for den overordentlige salighedstilstand netop er en gigantisk indsnævring af den åndelige horisont. (En eksistentiel hyperinflation, af samme omfang som den økonomiske inflation man for tiden oplever i Zimbabwe, hvor inflationen, som nævnt, bare det seneste år har været på 250.000 procent. Dvs. at noget som kostede 100 kroner for et år siden, nu koster 250.000 kroner.)

Tilknytningen til såvel fortid som fremtid er fjernet. Et tab af åndelighed så stort, at også bevidstheden om tabet er borte. Dvs. at der er blevet betalt en pris så høj, at man med nogenlunde sikkerhed kan sige, at den lidende salmist i det gamle testamente, slaven i Ægypten, den romerske grænsevagt ved Rhinen, bonden i Kina under Han-dynastiet eller

den livegne i Rusland trods alt alle ville have sagt nej tak, hvis de havde fået tilbuddet om at bytte med såvel det materielle som det åndelige liv i en dansk forstad år 2008.

#### *Den sveigefulde arving*

Og ser vi nærmere på såvel det materielle som det åndelige regnestykke, så findes der jo to forskellige måder at leve rigt på: Man kan enten selv arbejde for rigdommen, eller man kan stjele den fra andre. Og med til at stjele den fra andre hører naturligvis at forbruge det, ens forfædre har sparet op og at udskrive veksler på vegne af fremtidige generationer.

Lad os forestille os et gods, som hidtil har været veldrevet, hvor jordens bonitet gennem klog markplanlægning gradvist er blevet bedre, hvor man hvert år har plantet mere skov, end man har fældet, og hvor man har brugt en stor del af sin energi på at opfinde nye redskaber og forbedrede dyrkningsmetoder. Nu kommer der så en arving, som ikke mener, at han står til ansvar over for fortiden, og som ikke mener, han er forpligtet over for kommende generationer. Ja, som faktisk ikke udviser nogen interesse for fortid eller fremtid. Denne arving er naturligvis, ligesom vores tid, i stand til at leve i en helt uhørt velstand, idet han udpiner jorden, fælder skoven, gradvist belåner godset og undlader at bruge ressourcer på den moralske opdragelse af næste generation.

Moralskt og åndeligt set stjæler arvingen fra såvel fortiden som fremtiden, men økonomisk må vi sige, at han alene stjæler fra fremtiden, da det alt sammen er fjernelse af velstand, som fremtiden kunne have nydt godt af og brugt til at gøre godset endnu mere velsitueret.

Og så er vi også ad disse omveje kommet frem til en af definitionerne på, hvad inflation er. Inflationsdrevet velstand er ganske enkelt i nutiden at forbruge velstand, som hører fremtiden til. Og det er præcis, hvad det tyvende århundrede har gjort. Det tyvende århundrede har i et forfængelighedens bål opbrugt tusind års opsparat materiel, åndelig og social kapital og samtidig ødelagt betingelserne for Europas fremtidige overlevelse. Verdenskrigen 1914-45 var ganske vist en stor katastrofe, men dog væsentligt mindre end f.eks. den sorte død og trediveårskrigen. Hav-

de Europa stadig haft åndelig kraft, var vi kun gået stærkere ud af krisen. Men vi ønskede selvmordet.

#### *Kernefamiliens afvikling*

Katastrofens omfang er mere end noget andet sted tydelig i kernefamiliens afvikling i det tyvende århundrede. En afvikling, som efterhånden har fået et helt farceagtigt præg ved, at et flertal af befolkningerne nu ikke længere mener, at en kernefamilie er noget andet og noget mere end f.eks. et homoseksuelt kærlighedsforhold.

Afvigere eller handicappede skal naturligvis ikke forfølges og er næsten aldrig blevet det i Europa, men at sige, at en kernefamilie, som i tusind år har været Europas hovedhjørnesten, ikke er andet eller mere end et homoseksuelt kærlighedsforhold, er såvel absurd som selvmorderisk. Og det værste er, at man ikke engang kan se det. Det er som at sige, at det er det samme at være blind som at være seende. Det er at gøre undtagelsen lig med reglen. Men når man gør undtagelsen lig med reglen, så ændrer det jo ikke noget ved undtagelsen selv, det er reglen, man derved afskaffer. Derved gennemtvinger man værdirelativismen, og det har så åbenbart også hele tiden været meningen med øvelsen.

I skolen lærer børnene i dag, at den europæiske kernefamilie er et barn af industrialismen, og at vi indtil da levede i slægter, klaner og landsbyfællesskaber. Ligesom man gør i en stor del af resten af verden. Påstanden lyder sandsynlig, det eneste problem er, at den er aldeles forkert.

Naturligvis overlevede dele af de germanske klantraditioner i århundredere efter kristendommens indførelse, men lige fra kristendommens opståen var det dennes syn på individ og familie, som bredte sig. Og den kristne familie er og har aldrig været andet end en kernefamilie baseret på frivillighed og ligeværdighed.

Kernefamilien, bestående af to frie individer, som af egen vilje og principielt uafhængigt af forældre, stamme og landsby, beslutter sig for at skabe en ny familie, har i 1000 år været normen i Europa. Og den er skabt af kristendommen. Allerede i middelalderen var det, stik imod hvad vi lærer i skolen, f.eks. undta-

gelsen, at gamle forældre blev boende hos gifte børn.

Feudalsystemet var, ligesom den genkomne slavehandel i 1700-tallet, i strid med det grundlæggende menneskesyn, og den kunne derfor kun blive en parentes, som efter kort tid forsvandt af mangel på legitimitet.

Ligeledes var klassedelingen i langt det meste af Europas historie ikke noget, der hæmmede den sociale mobilitet men, tværtimod en effektiv måde at organisere den på. Karl Marx' økonomiske stadielære, som i dag sidder i hovederne på de fleste, har ganske enkelt intet empirisk fundament i Europa.

Eksempelvis har den engelske historiker MacFarlane gennem forskning i testamenter, retsakter og lignende dokumenteret, at synet på individualitet, på familie, på ejendomsret og de øvrige ting, som påstås at kendetegne industrialismen, var stort set den samme i 1200-tallet som i liberalismens glanstid i 1800-tallet.<sup>9</sup> Og det har naturligvis alt at gøre med kristendommens syn på forholdet mellem (dvs. adskillelsen af) individet og den sociale kontekst.

#### *Det Frie menneske*

Kernen i al europæisk historie frem til år 1900, og det som adskiller Europa fra alle andre kendte civilisationer, er adskillelsen af samfundsliv og gudstro. Herved skabes individet, dvs. hin enkelte, med frihed, med en personlig livshistorie og med personlig samvittighed og ansvar. Herved skabes kernefamilien, herved skabes de sekulære samfund, og herved skabes en meget stor social mobilitet.

Centrum for kristenhedens geografiske verden var ikke i Europa, men i Jerusalem, centrum for Kristenhedens historie var ikke nutiden, men Det nye Testaments tid, og et kristenmenneskes fædreland er ikke i denne verden men i Guds rige.

Derved er et kristenmenneske radikalt fri i verden, og derved har denne, verdens første ingen reel magt over ham. Når centrum er et andet sted, kan denne verdens magter aldrig blive totalitære.

Selv den antikke verden, der på mange måder pegede frem mod kristendommen, var i sit væsen totalitær i og med, at enkeltmennesket intet liv har uden for den sociale kontekst.

Den religiøse kult kan derfor som udgangspunkt slet ikke tænkes adskilt fra staten. Og f.eks. håbet om liv efter døden er for det første ganske enkelt et spørgsmål om polis' eller statens videreliv, og for det andet et spørgsmål om den enkeltes efterliv i andres minde om hans gerninger. Derfor er ære og skam de vigtigste begreber for individet. Religion og politik kan i antikken slet ikke tænkes adskilt, medens der på den anden side overhovedet ingen forbindelse er mellem religion og personlig moral!

I kristendommen er det som bekendt modsat. Kristendommens udgangspunkt er, at enkeltmennesket skal frelses gennem en helt personlig sindelagsetik. En etik som siger, at det er lige så galt at synde i tanke eller ønske som i gerning. En moral som kræver, at vi er fuldkomne som vores himmelske fader er fuldkommen. Og som Jesus Kristus var det, da han levede det eksemplariske liv og døde den eksemplariske død.

Det som er allervigtigst for f.eks. et antikt menneske, for en japaner og for en muslim, nemlig ære og skam, dvs. andre menneskers dom, er principielt aldeles ligegyldigt for den kristne.

Ja, såvel samtidens som eftertidens korsfæstelse af dig kan ligefrem være en himmelsk udmærkelse. Kristi eksempel holdes jo dagligt op foran den kristne, og det forkyndes, at hvis vi ikke, som Kristus, er fuldkommen, så har vi ingen mulighed for frelse. Den kristne skal dagligt holde dom over sine gerninger, og det er ved dette daglige regnskab, at det europæiske alenestående og himmelstræbende subjekt bliver skabt. Stefanus og Faust er to sider af den samme mønt.

Det europæiske menneske skabes i skriftestolen. Men når den kristne på denne vis holder dom over sig selv, så viser det sig med nødvendighed, at han ikke ved sine gerninger nærmer sig Gud, og at han derfor bestandig ikke har andet at klynge sig til end til Kristi gerning for ham.

Den kristne véd, at han intet andet fortjener end fortabelse, og kun fordi Kristus – som en fader der vil frelse sit barn – kaster sig ud og stedfortrædende går ind under korsets dom, kun derfor findes der frelse for den enkelte. Men også denne frelse er jo en frelse, som på ingen måde

relativerer loven, men netop er nødvendig på grund af den helt personlige sindelagsetik.

Mennesket er i Kristenheden i radikal forstand hin enkelte, som står alene over for Gud. Og som denne hin enkelte er det så, han sendes ud i livet som en del af familien, af kirken og af det folkelige fællesskab. Sociologisk set kan man altså sige, at det er omvejen omkring kirken, omvejen omkring skriftestolen og Guds rige, som skaber alt, det som er så unikt ved det europæiske menneske og derved ved Europa. Og når omvejen ikke længere betrædes, så forsvinder Europa igen og huskes kun som en svag luftspejling. Så bliver Amsterdams fromme købmænd til overgangsfiguren Sherman McCoy.

#### *Justitias bind*

Men så længe man gik omvejen, så betød det så også en ganske markant radikaliserings af det græske og romerske objektive retsbegreb. Hvor mærkeligt det end lyder for mange europæere, så er det uden for europæisk kultur ikke retfærdigheden, som står i centrum for det juridiske system. Vi er som europæere dybt forargede, hvis Dreyfuss' retssikkerhed skubbes til side for at beskytte samfundets etablerede magtstrukturer. Så kan vi med rette sige "j'accuse". Vi mener, at magten mister sin legitimitet, hvis den ikke kan skaffe retfærdighed for det enkelte individ. For det er ham, hele systemet er til for.

Hvis hele det etablerede franske samfund skal undergraves for at skaffe Dreyfuss retfærdighed, så skyldes det, at samfundet ikke er værd at bevare, vil vi hævde. For statsmagten har ikke anden berettigelse end at beskytte enkeltindividet og sikre dets frihed.

Det er ganske modsat i alle kulturer uden for det kristne Europa. Her spørger man ikke, hvad samfundet kan gøre for individet, men hvad individet kan gøre for den totalitære helhed. Her er det samfundslegemet, polis, som er i centrum, og det juridiske system er til for at beskytte helheden.

Resten af verden må ganske vist i dag, for at være integreret i den globale økonomi, på nogle retsområder indføre europæisk lovgivning, men fundamentet er stadig modsat. Og det er på dette som på utallige an-

dre områder – hvor verden har vænnet sig til det kristne vesterlands hegemoni – meget spændende, hvad der sker, når man i løbet af de næste 10-20 år for alvor opdager, at man ikke behøver at tage hensyn til vestens normer. Jeg hørte for nylig en dansk dommer, som med begejstring berettede om en studierejse til Japan. Han fortalte, at man dér ikke fokuserer så enøjlet på pedantisk retfærdighed for den enkelte, men langt mere på, hvad der er bedst for helheden.

I den tankegang er der ingen tvivl om, at Dreyfuss fortjente den strenge straf, for der var jo ballade om hans person, og den ballade var til skade for Frankrig. Altså var han skyldig, nemlig i at være den nødvendige syndebuk! Og det har, alle andre steder end i det kristne Europa, været rigelig grund til at blive ofret. Det siger sig selv, at i et sådant system må retfærdighedens gudinde Justitia ikke have bind for øjnene, hun må tværtimod se på, hvem der er mere eller mindre vigtig for helheden, hvem kan man tillade sig at ofre osv.

#### *Den europæiske sociopat*

Også det er med til at gøre ikke-europæiske samfund langt mere stabile, men til gengæld giver Europa plads til det dynamiske enkeltmenneske, som har vist sig at være forudsætningen for Europas enestående udvikling indtil for nylig. Hovedpersonerne i det 19. århundredes dannelseslitteratur ville i andre kulturer, ja måske også i vores nutid, blive betragtet som samfundsskadelige sociopater, ligesom ikke kun Jesus, men også f.eks. Peter og Paulus ville det. Fordi deres samvittighed var bundet til en meta fysis, var de uafhængige af samtidens dom.

Et kristenmenneske er altså et individ, som alene og med sin næste står ansigt til ansigt med Gud. Enhver kristen har derfor også en fundamental pligt til at klare sig selv og selv sørge for sin familie. Som Paulus højt overraskende skriver i brevet til Timoteus:

*"Vi påbyder jer, brødre, i vor Herre Jesu Kristi navn at holde jer fra enhver broder, der lever et uordentligt liv og ikke holder sig til den overlevering, de modtog af os. I ved jo selv, hvordan I bør efterligne os. Vi levede ikke uordentligt blandt jer, og vi fik ikke kosten gratis af nogen,*

*men fik den ved at arbejde under slid og møje nat og dag for ikke at ligge nogen af jer til byrde, ikke fordi vi ikke havde ret til det, men for at give jer et forbillede, så I kan efterligne os. For allerede da vi var hos jer, bød vi jer, at den, der ikke vil arbejde, skal heller ikke have føden. v11 Vi har nemlig hørt, at der er nogle blandt jer, der lever uordentligt; de arbejder ikke, men blander sig i ting, som ikke kommer dem ved. Dem byder og formaner vi ved Herren Jesus Kristus, at de skal arbejde støt og stille og selv skaffe sig til livets ophold. Men I, brødre, må ikke blive trætte af at gøre det gode. Hvis nogen ikke adlyder, hvad vi har sagt her i brevet, så mærk jer ham og hav ikke noget med ham at gøre, så at han kan skamme sig; dog skal I ikke regne ham for en fjende, men vejlede ham som en broder. Fredens Herre give jer freden, altid og på alle måder! Herren være med jer alle!" (2. Timoteus 3, 6-18)*

Socialhjælp til mennesker, der på nogen måde kan bruge deres hænder, er en krænkelse af deres autonome subjekt og af deres frihed og derfor aldeles ukristeligt. Man må ikke ligge andre til byrde, men man må ikke friste andre til at leve af almisser!

Enhver, der har været længere tid i Afrika eller i Mellemøsten, véd, hvor fuldstændig fremmed denne arbejdsetik er for de fleste andre kulturer. Også dem, hvor man kun har været kristne i et par generationer. I antikkens Grækenland blev det direkte betragtet som umoralsk at arbejde for føden, eller i det hele taget beskæftige sig med at tjene penge. Et dannet menneske kunne til nød forøge sin formue ved at bruge sin magt og prestige på at tage velstanden fra andre. Gerne andre, der levede et uetisk liv optaget af penge og arbejde. Vi ved stort set intet om berømte menneskers finanser i antikken, da det netop blev holdt skjult som noget uværdigt rækkerarbejde, ligesom man holder andre af livets pinligheder skjult. På samme måde er det fortsat mange steder i dag mere ærefuldt at leve af bestikkelse eller beskyttelsespenge end af at udføre et arbejde.

Som vi ser er det helt anderledes for Paulus. Allerede fra første gang evangeliet blev forkyndt, var det tydeligt, at synet på forholdet mellem mennesker er et helt andet. Vi er hver enkelt sat i vores kald og stand af Gud. Alle lovlige kald har samme værdi, og hver enkelt står på samme måde til ansvar for at udføre sit kald

efter bedste evne. Det er en af forudsætningerne for den vestlige dynamik og velstand. Og at flid, sparsommelighed, opfindelser og produktivetsforbedringer skulle være særlig borgerlige middelklassedyder, modsiges at alt i vores historie. Herregårde og klostre har i mindst samme grad været præget af disse ægte europæiske dyder. Europæiske adelsfolk har oftest sat en ære i også selv at gå bag ploven, og det var ofte dem, som drev videnskab, skabte opfindelser osv. Det var en æressag at få beskidte negle.

#### *Hegn 2*

Og som et dynamisk europæisk menneske så ville jeg, hvis fåreavl nu virkelig skulle spille en større rolle i mit liv, hvert år forbedre forholdene, så det samme areal kunne skaffe føde til stadig flere får, jeg ville avle på de bedste får og optimere kød- og uldproduktionen. Ja, måske ville jeg ligefrem gøre nye opfindelser, som engang imellem forøgede produktiviteten eksplosivt, hvilket naturligvis ville forudsætte, at jeg var så sparsommelig, at jeg hvert år gemte noget af overskuddet og brugte det til fremtidige investeringer. Det ville alt sammen resultere i en gennemsnitlig årlig produktivetsforbedring på nogle procent, og i løbet af en årrække ville vi – alt andet lige – have flerdoblet udbyttet af fåreavlen og dermed vores velstand.

Ja, sådan vil det alt andet lige gå. Sådan går det, når der hersker Laissez faire, dvs. frihed for hvert enkelt menneske i udøvelse af sit erhverv. Og sådan er det, med utallige afbrydelser og gennem utallige forhindringer, gået gennem 1300 år i Europa. Det er da heller ikke tilfældigt, at det var fåreavl der fik mig til at gøre disse overvejelser, for produktionen og forarbejdningen af uld var som bekendt den første basis for den moderne kapitalisme og industrialisme i Norditalien i 1300-tallet, derefter i Nederlandene og så endelig i England/Skotland, i det meste af Vesteuropa og i Nordamerika.

Først blev det teknologiske og åndelige fundament lagt frem til ca. år 1200, så tog væksten pletvis til, og fra 1700 til 1900 kom den store flodbølge af teknologisk og økonomisk vækst, hvis efterdønninger vi stadig rider på, og som gav Vesten verdensherredømmet i cirka 200 år.

Og de fleste danskere mener formentlig stadig, at økonomisk vækst er en selvfølge. Det er, mener vi, noget nær en selvfølgelighed, at vi mennesker til stadighed bruger vores imaginationskraft og vores fornuft til at forbedre vore levevilkår. Få vesterlænderne kan i realiteten forestille sig et samfund hvor, man undlader at skabe teknologiske fremskridt eller undlader en stadig produktivitetsoptimering. For sådan går det...alt andet lige.

#### *Alt andet lige ...*

Og hvis alt andet virkelig havde været lige - dvs. hvis de 2 afgørende forudsætninger havde været på plads - så ville vi mennesker have bevæget os fra stenalderniveauet og frem til den moderne produktivitet i løbet af nogle få hundrede år. Ganske enkelt ved hjælp af selvopholdelsesdrift, begær og yngelomsorg. Så var dampmaskinen og atombomben blevet introduceret for mindst 50.000 år siden.

Problemet er jo blot, at alt andet, som sagt, kun rent undtagelsesvist har været lige gennem historien. De to afgørende forudsætninger for at mennesket kan udfolde sine produktive potentialer, er for det første sikkerhed og for det andet såvel åndelig som materiel frihed. Og frihed kan på sin side ikke herske der, hvor menneskeånden træller under falske og løgnagtige afguder, dvs. at det kun kan ske, hvor der er tro på Den treenige Gud, og hvor man gennem generationer har høstet frugterne af denne tro.

For at vækst skal kunne opretholdes, skal mennesket betragte sig selv som et frit væsen, omgivelserne skal se ham som fri og selvberørende, og han skal f.eks. være nogenlunde sikker på, at det, han producerer i hovedsagen tilhører ham selv, og ikke hvert år bliver stjålet af andre. Dvs. at den kristne ophøjelse af enkeltindividet skal have ført til, at hans ejendomsret er ukrænkelig. Og samfundet skal vel at mærke være tilstrækkeligt homogent og monokulturelt til, at der er et minimum af social tillid og ligeværdighed.

Det vil tilsammen sige: Kun hvor troen på Den treenige Gud dominerer på en måde, som har skabt nogle specifikke frugter, kan menneskeåndens fornuft og rationalitet udfolde sit potentiale. Den øko-

nomiske teoris grundlægger, Adam Smith, skriver:

*"For at bringe en stat fra den laveste grad af barbari til den højeste grad af overflod, kræves der knap andet end fred, lave skatter og fornuftig udvisning af retfærd."*

Og det er jo så sandt, som det er sagt. Sagen er blot, at det som Adam Smith lægger i ordene "fornuftig" og "retfærd" forudsætter, at det er kristendommen, som sætter kulturen, og at hele det frihedssyn, han lægger i udtrykket "lave skatter", forudsætter det kristne menneskesyn.

Men sammenhængen mellem den kristne tro og økonomisk vækst er altså ikke ligefrem, men indirekte. Økonomisk vækst er kun en mulig frugt af nogle af kristendommens frugter, nemlig bl.a. retssikkerhed for individet og åndelig og materiel frihed. Hvilket så også betyder, at alle mennesker skal regnes som skabt med lige værdi, og at alle kald i livet har samme værdighed og er omfattet af den samme arbejdsetik.

#### *Kapitalismens ånd*

Alt dette er der i hovedsagen ikke noget nyt ved. Sammenhængen har været alment accepteret og er understøttet af det meste forskning, lige siden Max Weber skrev sin på intuition baserede klassiker "Den Protestantiske Etik og Kapitalismens Ånd" i 1906. Der er ganske vist ikke ret meget, som understøtter Webers hovedtese om, at det i særlig grad er det protestantiske menneskesyn og den protestantiske arbejdsetik som skaber kapitalismen. Weber begynder i øvrigt også sin berømte bog med en beskrivelse af middelalderens klostre og deres rationalisering af såvel gudstjeneste- som arbejdsliv. Og i både Norditalien og Flandern, hvor kapitalismen først blomstrede, var der tværtimod især tale om katolikker og katolsk styrede områder, ligesom der blandt de tidlige industrialister i England var mange katolikker. Når den dynamiske kapitalisme i lang tid blev kvalt eller holdt tilbage i de store sydeuropæiske lande, var det ikke kirkernes skyld, det skyldtes disse landes meget stærke centralmagter og nogle derfor meget ufleksible ledende klasser. Hvis det var lykkedes ek-

sempelvis Karl V, Ludvig d. 14 eller Napoleon at samle Europa, havde det formentlig kvalt kapitalismen, da det på et kritisk tidspunkt havde gjort staten alt for stærk. Ludvig d. 14. var den katastrofe, som forhindrede Frankrig i at gå Englands vej mod konservativ liberalisme og frihed.

De konkurrerende valutaer og markeder og de fragmenterede statsmagter, som hver især står svagt, er nemlig også nogle af den dynamiske kapitalismes forudsætninger. Alle forsøg i Europas historie på at skabe stærke superstater har da også i virkeligheden været forsøg på at kvæle det frie og liberale samfund, senest med EU, der i vid udstrækning bygger på mellemkrigstiden franske statsfascisme.

Men selvom kapitalisme og selvforstærkende økonomisk vækst har såvel kristendommen som individuel frihed og svage statsmagter som forudsætning, så kan man - da der er tale om en frugt af frugterne - godt have vækst i en lang periode, efter at forudsætningerne er forsvundet. På samme vis kan ikke-kristne lande høste mange af frugterne af en økonomisk verdensorden domineret af kristne eller post-kristne samfund.

Således kan der være forskellige variationer. Nogle af de teknologiske frugter kan naturligvis også tages isoleret fra et frit kristent samfund og implementeres i en totalitær kommandoøkonomi således at man midlertidigt får en stor produktionsvækst, som det f.eks. skete i 30'erne, hvor sovjetunionen havde verdensrekord i industriel vækst. Også Tyskland oplevede stor formel fremgang. Men i begge lande byggede væksten på en kannibalisierung af den tidligere opbyggede sociale, intellektuelle og materielle kapital.

Under alle omstændigheder, så kan vedvarende økonomisk vækst altså kun opretholdes, hvor der på den ene side hersker udpræget materiel og åndelig frihed for det enkelte individ, men hvor der på den anden side er en stærk centralmagt, som garanterer retssikkerheden for både indbyggerne selv og deres ejendom. Hvilke jo så igen forudsætter, at indbyggerne i dette samfund har en selvforståelse, som gør dem i stand til at holde central-

magten i tømme. For det ligger jo i enhver magtudøvelses dømmelige natur, at den gerne vil være total og derfor kun undgår at blive det ved at blive holdt i tømme. Det nødvendiggør den helt rette blanding af en konservativ styreform og menneskesyn, en udpræget liberal lovgivning,<sup>10</sup> og et stærkt og selvstændigt civilsamfund.

Det siger sig selv, at en befolkning som den danske, der af egen vilje tillader én magt i samfundet at sidde på ca. 60% af bruttonationalproduktet, som lader staten stå for den værdimæssige opdragelse af sine børn, som tillader udbredt krænkelse af ejendomsretten og af privatlivets fred, og som tilmed nu lader staten overvåge det offentlige rum og hovedparten af al privat elektronisk kommunikation, det siger sig selv, at en sådan befolkning må være ganske tæt på helt at have mistet sin selvopholdelseskraft.

Det er som sagt netop manglende kontrol med statens magtbegær, som er den væsentligste forklaring på, at Verdens rigeste lande omkring år 1600, nemlig Spanien og Portugal og delvist Frankrig, gik fuldstændigt i stå i flere hundrede år: Såvel Staten som det arvelige aristokrati var for stærkt og kunne kvæle alt initiativ længere nede i samfundet. Hele potentialet var til stede, men kunne ikke udfolde sig. Derfor rejste de mest produktive og innovative spaniere i 1500-tallet til de spanske nederlande, som sammen med de uafhængige norditalienske bystater blev Europas finansielle og industrielle centrum. Det var også fra Nederlandene, den senere engelske industrielle revolution blev finansieret. Her skabtes rationelle industrier, her skabtes smidige handelspladser, og her skabtes effektive bank- og kreditsystemer.

Og her skabtes ikke mindst, med den Florentinske Florin og den Flamske Gylden, stabile og troværdige valutaer. Valutaer som bevarede deres stabilitet og troværdighed ved at være skabt af markedet selv og ikke af regeringer og centralmagter. Når regeringer får magt over økonomien eller vil bruge økonomien til at nå politiske eller ideologiske mål, går det altid galt. Det viser de seneste 3000 års økonomisk historie.

Den vil jeg nu kort gennemgå her i den sidste del af foredraget.

#### *Pengevæsenets genese*

Det første ord i det hebræiske alfabet er bogstavet 'alef', som på hebræisk er stumt, men som af udviklede veje blev til det fønikiske 'elep', til det græske alfa og til vores a. Med lidt god vilje kan man således kalde bogstavet 'alef' for det første bogstav. På Hebræisk er det oven i købet identisk med tallet 1. Og det er ikke tilfældigt.

'Alef' kan spores tilbage til et billedtegn, der bl.a. forekommer som hieroglyf, og som forestiller et oksehoved. Man har overalt i Mellemøsten, helt tilbage fra sumerisk tid, fundet små lertavler med den slags oksehoveder, og man formoder, at der har været tale om, hvad vi i dag ville kalde pengesedler eller checks. En lille lertavle med et oksehoved og udstederens personlige segl symboliserede ganske enkelt én af hans okser. Når der så kom en saltkaravane gennem ørkenen frem til hans gård, og han skulle købe salt til en okses værdi, så kunne sælgeren, i stedet for at have besværet med at slæbe oksen med sig, modtage lertavlen med oksen. Og når de så kom hen til væveren, kunne de købe stof for lertavlen, og væveren kunne så gå hen til landmanden, aflevere lertavlen tilbage og få oksen med sig.

Og det er jo ganske smart. Ved således at have symbolske penge slipper man for at skulle modtage en byttevare, som er besværlig at have. Og kvæg er jo i de fleste landbrugs-samfund den optimale hårde valuta. Det er det, som alt andet på forhånd udregnes i. Da jeg kom til Østafrika for nu 30 år siden, var det stadig sådan, at f.eks. en kulsort brud kostede 20 okser, en brud med lysebrun hud eller med en uddannelse kostede 40 okser, og en brud med såvel lys hud som en uddannelse kostede 60 okser. (I Østafrikansk landbrug er det stort set kun kvinderne, som arbejder, derfor er de værdifulde.)

#### *Den første inflation*

Der er blot det problem med lertavlen, at den så at sige er bundet til udstederen af den. Hvis nu ham, der har lertavlen, pludselig dør eller mister alle sine okser ved, at hans landsby bliver plyndret af fremmede soldater, så mister lertavlerne helt deres

værdi. Man kunne jo også forestille sig den frygtelige gerning, at en mand lavede flere lertavler, end han havde okser, hvilket jo ville gøre hver enkelt mindre værd end en okse, dvs. at han skabte inflation. Og her har vi så igen selve definitionen på inflation. Inflation er, at valutaen mister værdi, ved at man forøger mængden af den. Inflation er altså det samme som checkrytteri. Som Milton Friedman siger: *Inflation er altid og alle steder et monetært fænomen.*

Der kan aldrig komme inflation ud af, at lønninger eller priser stiger, for hvis pengemængden var konstant, ville der altid være noget andet, som skulle falde i pris, når noget steg i pris. Inflation er altid, at der produceres penge ud af den blå luft. Og når det er regeringer, som bestemmer pengeforsyningen, så er inflation altid og alle steder en måde, hvorpå man overfører værdier fra borgeren til staten. Inflation i en statsstyret valuta er aldrig andet end en skjult skat. Sumerernes lertavler svarer til vor tids papirpenge. Den slags har været forsøgt mange gange, i øvrigt også i flere omgange i de skiftende kinesiske dynastier, og hver gang er udstederen af lertavler, papirpenge – eller andet blot symbolsk – faldet for fristelsen til igen og igen at forøge pengemængden, indtil der opstår hyperinflation, og pengene helt mister deres værdi. Det er et historisk faktum, at alle symbolpenge er endt med at have samme værdi som det materiale, de er fremstillet af. (I dag er fremstillingsprisen et rundt nul!)

For at undgå, at pengene på denne måde mister deres værdi gennem krig, snyd eller lignende, har man gennem næsten al menneskelig historie sørget for at have byttemidler, som for det første har en værdi, der er uafhængig af udstederen, og som for det andet er så tilpas sjældent forekommende, at der ikke pludselig kan opstå inflation ved at mængden af det forøges drastigt på kort tid.

Således så vi under anden verdenskrig, hvorledes danske kroner fik udhulet deres værdi og derfor i vid udstrækning af markedet blev erstattet med hård valuta i form af rationeringsmærker, cigaretter og andre letomsættelige og almindelige ting, som i situationen var begrænsede i mængde.

Mest effektivt er det imidlertid når valutaen ikke har nogen anden funktion end at fungere som transport og opbevaring af værdi, og samtidig er tilpas sjælden.

#### *Guld og Sølv*

Sådanne penge findes der eksempler på i f.eks. Malawi for mere end 100.000 år siden. Man brugte sjældne skaller og lignende som standardiseret byttemiddel. Og så omkring år 4000 før Kristi fødsel indførte man i Ægypten gullet som den faste værdienhed, i forhold til hvilket alt andet blev målt. Og fra da af, og frem til 1971, dvs. gennem 6 tusind år var guld eller sølv den faste værdimålestok.

Især guld har nogle meget store fordele. Guld kan laves i enhver størrelse og vægt. Guld forgår ikke. Stort set alt guld, der nogensinde er blevet udvundet, er stadig i omløb. Og da det er sjældent, stiger mængden oftest højest med en eller to procent om året. Sjældenheden fremgår af, at *alt guld som nogensinde er blevet udvundet kan samles i en enkelt terning, der måler cirka tyve meter på hver led*. Dvs. at alt guld i verden kan indeholdes i en terning, der kun fylder et halvt straffesparksfelt. Og alligevel kunne mængden deles nok op til at være betalingsmiddel for hele verdens befolkning. Første gang, der blev laver mønter af guld, var i Lydien ca. 650 før Kristi. Udover som propaganda for staten har prægede mønter den fordel, at de har en standardiseret vægt og derfor ikke behøver at blive vejret hver gang, de skifter hænder. Men det blev så også allerede i oldtiden udnyttet derved, at det blev populært f.eks. at komme mønter i en sæk og ryste dem grundigt, så der lå lidt guld eller sølvstøv tilbage i sækken, man kunne lave ekstra mønter af. Endnu en form for inflation.

Især herskerne selv kunne finde på ligefrem at skære noget af mønten af og samtidig kræve, at mønten blev betragtet som havende sin fulde vægt. Det kaldes at klippe mønten, og det var almindeligt udbredt lige indtil omkring år 1700, hvor Isaac Newton, som chef for den engelske Royal Mint, foreslog, at man lavede riflede kanter på mønterne.

#### *Roms møntvæsen*

Den mest udbredte standardmønt i romerriget var denaren af sølv, som

så oprindeligt havde et fast forhold til en guldmønt, Aureusen. Og ligesom romerriget efter imperiets skabelse på mange andre måder kan siges at være en kommandøkonomi, som efterhånden dræbte den frihed, som havde skabt den åndelige og materielle succes i antikken, således gjorde romerne også staten til centrum for pengevæsenet. Næsten al minedrift var allerede fra Cæsars tid statsmonopoler under militær ledelse, og de romerske mønter gjordes ved tvang til de eneste gangbare. Den romerske stats mønter brugtes til at betale de offentlige udgifter og var det eneste legitime middel til skattebetaling. På denne vis var om sætningen sikret, da alle var tvunget til at skaffe sig denarer for at betale skat.

Men netop det, at folk var tvunget til at tage imod denarerne, var naturligvis en fristelse, herskerne ikke kunne modstå, og i det 2. århundredes forfaldstid begyndte kejserne gradvist at blande sølvdenaren med andre metaller. Det var jo blot en anden måde at klippe mønterne på. Som altid, når der skabes inflation, føler folk sig i første omgang rigere. Men snart så man svindlen. Og som altid går relativeringen af betalingsmidlerne hånd i hånd med en generel værdirelativering i samtiden, uden at det klart kan siges, hvad der er hønen, og hvad der er ægget.

Under Trajan faldt sølvværdien i denaren til 85%, under Marcus Aurelius til 60 %, osv. indtil sølvværdien endte på 5%. Mængden af mønter, som kunne laves af samme mængde sølv, blev altså tyvedoblet. Men på grund af forsinkelsen mellem møntudstedelse og prisstigninger følte folk sig også dengang i første omgang rigere ved at få flere penge i hånden, og det takkede de staten for. Når priserne så naturligvis steg, så troede de i lang tid, at det havde helt andre årsager.

Men efterhånden fandt man ud af, at det var mønterne, som var værdiløse, og i den situation modtager de handlende naturligvis ikke pengene frivilligt. Men så kan den almægtige stat til gengæld lave en lov, som gør de i sig selv værdiløse mønter til eneste lovlige betalingsmiddel i al handel. Og det var netop, hvad Diokletian gjorde.

Han gjorde også noget andet, som staten typisk gør, når den pumper så

mange penge ud, at det skaber inflation: Han lavede pris- og lønstop, ligesom man gjorde i mange vestlige lande så sent som 1970'erne. Det er ganske absurd: Først pumper man så mange penge ud, at priser og lønninger nødvendigvis stiger, og så vil man forhindre, at priser og lønninger stiger ved at forbyde, at penge kommer i omløb! Det er lige så absurd som at forsøge at forhindre inflation med rationeringsmærker. Det eneste, som sker, er, at markedet ikke fungerer, og staten føler sig mægtigere.

Det virkede ikke for Diokletian, og det har aldrig siden virket. Inflationen i det andet århundredes Rom endte med, at ikke engang staten ville modtage sine egne værdiløse denarer som skattebetaling!

#### *Magtmonopolets forbandelse*

Hvor stor en rolle det vildtvoksende statsapparat og den deraf følgende inflation har spillet for romerrigets fald, er svært at sige. Årsager og virkninger vekselvirker og forstærker hinanden. Men at de to ting i hvert fald fulgtes ad, kan ikke betvivles.

Og vi ser det hver gang siden: Så snart en enkelt magt får monopol på pengeudstedelse, begynder denne magt at forringe valutaens værdi. Magt korrupperer, meget magt korrupperer meget og total magt korrupperer totalt.

Det ender hver gang med hyperinflation, hvor møntenheden helt mister sin værdi, og økonomien bryder midlertidigt sammen. Men forudsat, at staten ikke blander sig, opstår der hurtigt et markedsskabt møntsystem. Og altid har det været guld, man finder tilbage til. Det eneste, man behøver, er en prøvesten, og den koster vist ikke mange øre.

Og således opstod som nævnt den Norditalienske Florin og den Nederlandske Gylden, der begge indeholdt 3,5 gram rent guld, og i århundreder fungerede som den primære møntenhed og reservevaluta i Europa. Og en af deres væsentligste kvaliteter var lige præcis, at de ikke var under kontrol af en af de store stater, men af markedet selv. Derfor levede den op til det vigtigste krav, et marked må stille til en valuta, nemlig at man kan stole på at den.

#### *Guld, Kredit og konjunkturcyklusser*

Men i Nederlandene og Italien op-



stod som nævnt også de velfungerende markeder, banker og børser og derved også en ny slags penge: Kreditpenge. Kreditpenge vil sige et stykke papir, hvor man skriver at man skylder en anden person en sum penge, og som indeholder betingelserne for tilbagebetalingen. Og det er klart, at et sådan gældsbevis er noget værd, omend ikke det fulde beløb, da der jo er en vis risiko ved at være kreditor. Skyldneren kan dø, gå fallit eller være en simpel svindler.

Sådanne penge kan principielt skabes ud af den blå luft. To mennesker kan hver især skrive til hinanden, at de skylder den anden en million, og så har de pludselig begge to en million i kreditpenge. Og det gældsbevis kan de så bruge til at investere med og stille som sikkerhed og derved skabe flere kreditpenge. I praksis var det i begyndelsen især banker, som skabte kreditpenge ved at udstede gældsbeviser, som blev brugt til investeringer. Hvis det, de investerede i, så blev mere værd, havde de pludselig formelt set et overskud, som igen kunne belånes og investeres. Men systemet går kun godt så længe der er almindelig optimisme. Så længe kreditmængden stiger, stiger også investeringerne i værdi, og så kan kreditmængden stige endnu mere. Det kaldes et boom eller en boble i økonomien.

Men så snart pessimismen så breder sig, og kreditmængden ikke længere stiger, så vil investeringernes værdi falde, gælden vil overstige værdierne, ingen vil låne penge ud, megen gæld kan ikke betales tilbage, bankerne går fallit, pengemængden falder osv. Indtil det meste gæld er væk, og forløbet kan starte forfra.

Således opstod de økonomiske konjunkturcyklusser samtidig med bankerne. Men så længe den egentlige bagvedliggende valuta er guld, er der en smule hånd i hanken med udsvingene. Pengemængden kan ikke løbe helt løbsk, og derfor kommer kriserne med korte mellemrum og er hurtigt overståede. De svageste sorteres løbende fra, og de overlevende bliver stadig bedre og mere konkurrenceegnede.<sup>11</sup>

Bankerne skulle i princippet have indskud, der svarede til udlånet

og pengemængden blev især forøget, ved at de eksisterende penge blev sat hurtigere i omløb, dvs. ved at opsparing blev brugt og lånt ud i et hurtigt tempo. Det er den franske livlæge for Ludvig den 15, stor-spekulanten Cantillon, som formulerede denne lov. Han skriver:

*”I nogen grad vil en accelerering, eller en højere hastighed i pengecirkulationen, have den samme virkning som en stigning i pengeforsyningen.”*

Når folk så bliver forsigtige og vægrer sig ved at udlåne eller investere, falder den økonomiske aktivitet. Sådanne cyklusser på forskellige niveauer med udsving på 10, 30 og halvtreds år, ofte inde i hinanden, har eksisteret lige fra renæssancen og til i dag. En cyklus begynder typisk med teknologiske nyskabelser, stor opsparingsgrad og lave renter og slutter, når der er stor gældsprocent, overinvestering og stigende renter. Til sidst i en cyklus er alting typisk prissat meget højt. Det er det, man kalder en boble, således som man frem til 2000 oplevede det med teknologiaktier og derefter i ejendomsmarkedet. Når boblerne brister, har det, som nævnt, den store fordel, at alt urentabelt bliver ryddet til side og viger pladsen for det mere rentable.

Markedet regulerer sig selv. Store problemer opstår først, når der er spillere på markedet, som er for store til at lade sig regulere af de almindelige regler. Dvs. statsmagter.

#### *Geniet John Law*

Ludvig den fjortende er en af hovedskurkene i europæisk historie. Han overtog et blomstrende Frankrig og efterlod sig et såvel moralskt som økonomisk fallitbø. Den ødelæggelse af stænderne og den moralske relativisme, som førte til revolutionen, var et ægtefødt barn af Solkongens forvandling af Frankrig fra kongedømme til despoti og af det økonomiske (og demografiske) sammenbrud, som fulgte efter. Da Ludvig den fjortende døde i 1715, havde Frankrig en statsgæld af samme proportioner som Tyskland efter første verdenskrig. Alene renten på gælden var større end statens mulige skatteindtægter.

Ligesom senere for Ludendorff og Hitler så var det Ludvigs plan at finansiere sit greb efter verdensmagten med udplyndring af de

erobrede områder, og da planen mislykkedes, var der kun gælden tilbage.

Efter hans død forsøgte man sig først med tvangsombytning af alle landets guldmønter til nogle af lavere værdi, senere med konfiskation af formuer osv. Men det var alt sammen en dråbe i havet, indtil en genial skotte, John Law, kom på scenen.

John Law havde hidtil især ernæret sig som hasardspiller, men i løbet af få måneder blev han for en tid Europas mægtigste mand.

Den korte historie er, at han i 1716 – for første gang i Europa – indførte papirpenge i Frankrig. Naturligvis med en forsikring om, at enhver kunne henvende sig i John Laws bank og få sedlerne omvekslet til guld. Det var blot ikke nødvendigt. I løbet af kort tid var hele den franske statsgæld betalt tilbage, ved at folk, der ejede gældsbeviserne (statsobligationer), havde brugt dem til at købe aktier i banken, der udstedte papirpengene. De mange penge og gigantiske stigninger i aktiekurserne bevirkede, at hele Frankrig oplevede et historisk boom. Så godt som alle adelsfolk og borgere, kirker og klostre deltog i spekulationsbølgen. Paris' befolkningstal fordobledes på 2-3 år, og overalt var det byggeboom. Alt sammen finansieret af en enorm mængde papirpenge. Alle følte sig rige, og John Law havde gudestatus. Men efter tre år var det hele forbi. I 1720 var der efterhånden nogle, der fik mistanke om, at deres papirpenge ikke var andet end papir. Derfor gik de til den nu statsejede bank og forlangte guld for deres sedler. Det havde John Law jo lovet. Det betød, at man hurtigt afskaffede dette løfte, og for første gang i Europa fik man rene papirpenge. Dvs. penge som ikke understøttes af nogen fast værdi i guld eller sølv. Det kaldes også fiat-penge efter det latinske ord, som betyder ”lad det ske”, som er en blot og bar kommando.<sup>12</sup>

Det eneste, som sikrede sedlerens værdi, var statens påstand om deres værdi og statens løfte om ikke at trykke for mange. Det var der ingen, som stolede på, og i løbet af få uger blev millionformuer til intet, og en stor del af Frankrigs befolkning var forvandlet til tiggere. Rigdommens havde vist sig at være et pyramidespil. Som en anden Bjarne Riis blev John Law fra at væ-



re gud forvandlet til den mest hadede mand i Frankrig. Han endte fattig og foragtet ved et spillebord i dødens Venedig.

Millioner var fallerede og forgældede, og Frankrig var socialt set slået i stykker for altid. De sociale klasser var ude af balance og den etiske relativisme udbredt i alle befolkningslag. Ud af denne mentale og økonomiske ruin voksede den franske revolution. Det meste af Frankrigs guld var under boomet af papirpenge endt i London og hjalp derfra med til at finansiere den engelske industrialisme. Fra 1720 til 1914 var det England som – oftest ganske klogt – styrede verdens pengepolitik.

#### *England*

Og England tog ved lære af Frankrig. I hvert fald delvist. Man indførte godt nok også papirpenge, men det var ikke fiat-penge. Dvs. at en seddel, som blev trykt, altid skulle fuldt ud dækkes af en guldbeholdning.

Eneste undtagelse var krigstid. Under f.eks. Napoleonskrigene var det således nødvendigt for at finansiere militæret at trykke pengesedler uden dækning, men så snart krigen var slut, mindskede man straks igen pengeforsyningen gennem skatter, så guldfoden igen var indført. Og efter 1816 kopierede næsten alle andre lande efterhånden Englands eksempel og indførte fuldt dækket guldfod. Guldfod betyder jo i realiteten, at selvom man lader staten stå for pengeudstedelsen, så kan staten ikke blande sig i valutapolitikken. Staten kan ikke manipulere markedet og kan ikke bruge valutaen eller økonomien til at fremme egne formål. Derfor er guldfod uadskillelig fra en liberal økonomi. Man vidste af dyrekøbt erfaring, at magt er farlig, og derfor begrænsede man statens magt. For har staten magten over økonomien, så har den i realiteten al magt.

Også i Danmark blev vi kloge. Under Napoleonskrigene betalte staten sine krigsudgifter med seddelpressen, og i 1813 oplevede vi det, der senere blev kendt som statsbankerotten. Det gjorde os klogere. I 1818 blev pengesystemet gjort uafhængigt af staten, og den nye bank brugte derefter 20 år på

at begrænse pengemængden, således at sølvfoden fra før statsbankerotten kunne blive genskabt. Man holdt ligefrem offentlige afbrændinger af pengesedler.

I 1875 nåede vi så toppunktet af frihed og liberalisme samtidig med indførelsen af den nordiske møntunion, hvor de nordiske lande gik sammen om en statsafhængig valuta baseret på guldfod.<sup>13</sup> Og aldrig har Danmark økonomisk blomstret som i denne periode.

I Danmark, som i alle andre lande med guldfod, faldt priserne stort set hvert eneste år fra 1818 til 1914. Industrialismen gjorde jo alting billigere at producere, og da der stort set ikke kom flere penge, skulle man bruge færre og færre for at købe tingene. Det var naturligvis en fordel for alle, der levede korrekt og sparsommeligt, for deres opsparing blev mere værd, men det var naturligvis en ulempe for alle, der levede på kredit, for deres gæld blev større.

Det betød også at der slet ingen grund var til, at diskutere statsindgreb i økonomien, for staten havde næsten ingen midler. Også den måtte sætte tæring efter næring.

Og ca. hvert 10ende år oplevede man 1800-tallet igennem økonomiske kriser, som rensede ud i systemet, straffede de ryggesløse og skabte en dynamik som hverken er set før eller siden.

#### *Det moderne sammenbrud*

Men fra omkring 1880, dvs. ved begyndelsen af det moderne åndelige sammenbrud ikke kun i Danmark, men i de fleste lande, begyndte tiltroen til menneskets evner til at forbedre verden igen at vokse. Politikere og samfundsingeniører blev mere og mere irriterede over, at der var områder, de ikke bestemte over. Og fra omkring århundredskiftet begyndte de at blive hørt. Den samfundsmæssige og sociale ingeniørkunst ville også have magten over økonomien.

For den ledende elite var den populariserede Darwin blevet religionsfundament. Og nu skulle samfundet på alle områder indrettes som en avlsmæssig forbedringsanstalt.

Allerede i 1895 begyndte politikerne at blande sig i valutapolitikken, og medens de møntudsteden-

de banker hidtil havde været helt uafhængige, blev sammenvævnin-gen med statsmagten nu mere udtalt.

For at finansiere oprustningen og velfærdsprogrammerne havde Bismarck mindsket den tyske gulddækning til 50%. Resten af dækningen var statsobligationer, og i 1908 fulgte Danmark efter, og opbygningen af den moderlige stat kunne begynde. Naturligvis til vort eget bedste.

#### *Den sociale og økonomiske ingeniørkunst*

Den engelske skolelærer J.A. Hobson fremsatte i 1899 en teori, som hævdede, at den kapitalistiske økonomi er fundamentalt ustabil, fordi de rige forbruger for lidt og de fattige tjener for lidt, til at forbruge alt, hvad der kunne produceres.<sup>14</sup> Derfor opstår der kapitaloverskud. Det var, mente han, årsagen til imperialismen i anden halvdel af 1900-tallet. Kolonirigerne var forsøg på at eksportere kapitaloverskuddet. Da Lenin i 1916 opfandt den komplet grundløse teori om "Imperialismen som kapitalismens højeste stadium", var hele argumentationen således tyvstjålet fra Hobson. Hobson foreslog imidlertid også en ikke-revolutionær løsning, nemlig progressiv beskatning af de rige, opbygningen af en kolossal velfærdsstat, store indkomstoverførsler og udbredt nationalisering af industrien.

Det var som bekendt netop, hvad der skete, og Keynes, der er den praktiske fader til den statsstyrede økonomi, har da også indrømmet, at Hobson var hans åndelige fader. Keynes udgav allerede i 1923 en senere berømt bog, hvor han argumenterer for statsstyring af økonomien. Han fortalte bureaukratiet, at økonomien havde brug for et meget mere magtfuldt bureaukati, og det kunne bureaukratiet lide at høre.

Da første verdenskrig var færdig havde den engelske elite stadig de liberale instinkter i behold, og man forsøgte derfor, ligesom efter Napoleonskrigene og i øvrigt med Winston Churchill som finansminister, at gå tilbage til guldfoden. Churchill vidste, at uden denne var England færdig som verdens centrale magt. Men selve implementeringen medførte næsten revolution i England,

da det midlertidigt krævede en høj rente, faldende indkomster og arbejdsløshed. Reelt blev guldfoden derfor ikke genindført, og Churchill blev kun reddet af, at den nydannede amerikanske centralbank sænkede den amerikanske rente og tyverne igennem flerdoblede den amerikanske pengeforsyning.

Nu ville man styre økonomien og hver gang England eller USA blev truet af nedgang tyverne igennem, holdt den amerikanske og engelske nationalbank hemmelige møder, hvor man besluttede at øge pengeforsyningen. Det fungerede, fordi næsten ingen opdagede, at man reelt havde forladt guldfoden, og fordi den flerdoblede pengemængde foreløbigt kun viste sig i stigende aktiekurser og boligpriser og ikke i stigende forbrugspriser. Som Historikeren Paul Johnson har sagt det, så var 1920ernes økonomiske politik ikke laissez faire men "laissez faire bare folk ikke opdager det". Bankcheferne vidste, at hvis folk virkelig ville have deres penge omvekslet til guld, således som de havde ret til, så ville de alligevel ikke få det.

#### *Det store krak*

De østrigske økonomer von Mises og Hayek var nogle af de få, som advarede mod konsekvenserne af nationalbankernes forsøg på at styre pengepolitikken. De fastholdt, at det var moralsk korrumpert at skjule en reel inflation, og at politisk indblanding i økonomien uvægerligt ville føre til en katastrofe. Man undgik nogle små sunde kriser, men ville til gengæld få en gigantisk og uoverskuelig krise senere.

I juli 1927 indkaldte de amerikanske og britiske centralbankchefer, Strong og Norman til et hemmeligt møde i et palads på Long Island, ejet af arvingen til Standard Oil. De erklærede, at da aktierne risikerede at falde, skulle økonomien nu have "et skud Whisky." Og det virkede. Aktierne steg i sommeren 1929 til højder, de først skulle få igen langt oppe i 1950'erne. Keynes var begejstret og så det nu bevist, at økonomien kunne og skulle styres. Som sædvanlig tog han fejl, men som altid var det ham, man lyttede til. For hvilken økonom og hvilken stat ønsker at få at vide, at den skal lade være med at bruge sin magt?

Det, man gjorde i 1927, blev så

gentaget af Alan Greenspan i 2001 da teknologiaktierne krakkede. Og konsekvenserne bliver tilsvarende store.

I 1929 kom så krisen, som rystede verden og f.eks. i USA fik industriproduktionen til at falde til en fjerdedel.<sup>15</sup> Men i stedet for at acceptere, at forsøget på at styre konjunkturerne havde slået fejl og derfor genindføre den økonomiske frihed ved gennem guldfod at frigøre valutaen fra statskontrol, accepterede man Keynes påstand om, at krisen skyldtes fejl i det frie marked. Ligesom stort set alle andre i det tyvende århundrede så mente også Keynes, at friheden var problemet, og at løsningen var at tage friheden fra borgerne og give magten til staten.

Den politiske diskussion drejede sig så i realiteten mere om, hvorvidt diktatur eller demokrati var det bedste redskab for statens sociale ingeniørkunst. Og her må man sige, at demokratiet vandt, for så vidt som demokratiet kan få borgerne til ligefrem at tigge om mere og mere statsmagt.

#### *Bloomsbury-økonomen*

Keynes mente, i strid med al historisk erfaring, at den økonomiske frihed kunne føre til permanent krise, men at dette kunne undgås, ved at staten ved hvert tegn på nedgang pumpede penge ud gennem finansloven.

Om man giver borgerne penge for at lave ingenting eller for at feje gader eller bygge broer, er ligegyldigt, hovedsagen er, at der bliver delt penge ud til lavtlønnede grupper, da disse straks vil bruge pengene til forbrug, hvilket skaber beskæftigelse i andre brancher, som så ansætter flere, der forbruger mere osv. Da manøvren pumper flere penge ud i økonomien, skabes der inflation, men det er også netop meningen. Det har endda den yderligere fordel, at inflation får folk til at bruge pengene i dag, da de er mindre værd i morgen. Og det øger omsætningen.

Staten skulle altså, mente Keynes, gennem statskabt inflation øge forbruget og mindske opsparingen. Hvilket tilfældigvis passede som fod i hose til tidens opgør med det, man kaldte den 'victorianske' moral, men som i virkeligheden var et opgør med enhver traditionel euro-

pæisk moral. Nu blev det pludselig til en synd at være sparsommelig og sætte tæring efter næring, ligesom det for Keynes og hele Bloomsburygruppen netop var den kristne kulturs hovedsynd, at den krævede, at mennesket tøjler sig selv og f.eks. sætter tæring efter næring.

Den i begyndelsen af århundredet meget kendte Bloomsburykreds kan med god mening kaldes den engelske overklassens ungdomsoprør. Den blev for alvor kendt, da dens åbenlyst homoseksuelle leder i 1914 kom i retten for militærnægtelse og blev spurgt, hvad han ville gøre, hvis England, som konsekvens af hans pacifisme, blev invaderet, og hans søster blev voldtaget af en preussisk soldat? Til sine disciples jubel svarede han på læspende oxfordengelsk: "Jeg ville lægge mig imellem!"

Skabelsen af den stadig større og mere totalitære stat indgik således, med Keynes hjælp, en alliance med det tyvende århundredes dominerende åndelige retning: Den hedonistiske ateisme. Den største synd er, mente man, at udsætte tilfredsstillelsen af begæret, hvilket altså nu af Keynes kunne begrundes strengt videnskabeligt. Opsparing er ondt, at leve over evne er godt.

Det eneste problem med teorien er imidlertid, at den var fundamentalt forkert. Tværtimod at virke forlængede den trediveårs krise næsten til anden verdenskrigs udbrud. Især fordi statsindgreb og inflation forhindrede, at opsparingen blev øget nok til, at der igen blev investeret. Dette er påvist af blandt andre Milton Friedman og alment accepteret blandt økonomer i dag, ligesom det er påvist, at der ikke, som Keynes siger, findes noget valg mellem inflation eller arbejdsløshed. At forøge at løse en krise med inflation er blot at skabe stagflation og dermed forlænge den.

Selv Keynes kunne se, at det kunne være nyttigt med en vis penge stabilitet (blot den var statsstyret), og i 1944 holdtes der et stort møde i den lille amerikanske by Bretton Woods, hvor også Keynes deltog. Man etablerede det såkaldte 'Bretton-Woods system', hvor dollaren låses til guldet, og alle andre valutaer låses til dollaren. Systemet var nogenlunde konservativt og stabilt og faldt sammen med den

store fremgang i de første tyve efterkrigsår, som jo også var en værdimæssigt relativt konservativ periode.

Men midt i tresserne blev Bloomsbury, kulturradikalisme og Keynesianisme mainstream tankegods. Bretton-Woods-systemet blev udhulet af Kennedy og Johnsons 'great society', den ufinansierede Vietnamkrig osv. Og samtidig med 1968-ernes magtovertagelse forsvandt den sidste rest af guldfoden, og det vil sige den sidste rest af begrænsning af statens økonomiske magt. Vestens sidste fuldt ud konservative statsmand, De Gaulle, kunne se, at dollaren var undergravet og bad om at få den franske dollarbeholdning vekslet til guld, således som Bretton Woods lovede. Det fik Nixon til at ophæve Bretton Woods, og i 1971 blev dollaren, og alle andre valutaer flydende med dollaren blot som reservevaluta. For første gang var hele det

internationale valutasystem nu helt uden forankring.

*Fiat-penge: Den økonomiske relativisme*  
Siden har der kun eksisteret fiat-penge, dvs. penge som kun kan have værdi, fordi staten sætter sin magt bag. En stat som af samme grund ikke længere har nogen grænse for sin magtudøvelse.

For nu en sidste gang at vende tilbage til lammene hjemme i haven, så er det jo i dag tilmed ulovligt for mig at have dem, hvis de ikke er statsligt registrerede. Og statens repræsentanter har ret til at invadere private ejendomme for at kontrollere dem, og har altså i sidste ende ejendomsretten over dem, ligesom den i sidste ende har ejendomsretten over vores børn.

Ved siden af en sådan stat kan der i længden ikke eksistere nogen anden magt. Ingen ejendomsret, ingen familie, ingen frihed, intet individ, ingen kirke, ingen retsstat.

Og nu er vi så tilbage til den totalrelativistiske, hedonistiske, dekonstruktive og postmoderne udsigt fra glashuset på Wallstreet.<sup>16</sup>

Et relativistisk menneskesyn koblet med en stadig mere totalitær og altovervågende statsmagt. Det minder ret meget om Matrix.<sup>17</sup>

Ligesom i romerriget i det andet århundrede, i renæssancens Brügge, Solkongens Paris og tyvernes Berlin er der en helt præcis parallelitet mellem møntfod, økonomi og tidsånd. For som Von Mises siger:

*Inflationismen er imidlertid ikke et isoleret fænomen. Den er kun en del af det samlede billede af vor tids politisk-økonomiske og socio-filosofiske ideer. Ligesom den sunde pengepolitik baseret på Guld gik hånd i hånd med liberalisme, frihandel, kapitalisme og fred, således er inflationismen uadskillelig fra imperialisme, protektionisme, statsdyrkelse og socialisme.*

---

<sup>1</sup> Ludvig von Mises: On the manipulation of Money and credit.)

<sup>2</sup> US national debt clock

<sup>3</sup> Von Mises og hans elever var de eneste, som helt præcis kunne forudsige krakket i 1929 og den efterfølgende krise. De var de eneste som fastholdt, at Keynesianisme kun gør krisen værre, således som det blev bevist i 1970'erne osv. Så jeg tror også man kan stole på dem nu. Pudsigt nok stemmer deres antropologi og moral også nogenlunde overens med traditionel kristendom, medens Keynes, som nævnt, er relativist.

<sup>4</sup> The Daily Reckoning

<sup>5</sup> Nationalpriorities.org

<sup>6</sup> Jeg regner med den oprindelige byggepris.

<sup>7</sup> Paul Johnson: Verdens historie bind 1, 2. udgave. Gyldendal 1987. Problemet var jo blot, at man i efteråret 1918 var løbet tør for mad, ammunition og soldater, og måtte vente til en ny generation var vokset op, før man kunne fortsætte krigen.

<sup>8</sup> Men selvom alle muslimer straks omvendte sig til kristendommen, ville det tage århundreder, før alle kristendommens bivirkninger manifesterer sig. Både når folkeslag vender sig mod en ny religion eller vender sig fra en gammel, er der en sådan forsinkelse. Man ser det nu i Danmark: Efter hundrede år med kamp mod kristendommen er også moralen og menneskesynet først nu på vej til at blive ukristeligt.

<sup>9</sup> Davis Gress: Velstandens kilder p. 100ff

<sup>10</sup> Det er i øvrigt et godt gammelt spørgsmål om den velstand som en sådan styreform skaber ikke med nødvendighed ender med at undergrave sin egen basis. Velstanden forudsætter et konservativt menneskesyn, men skaber et hedonistisk.

<sup>11</sup> Darwin fik faktisk sin inspirations til evolutionslæren direkte fra Adam Smiths "An inquiry into the Nature and Causes of the wealth of Nations. 1776." Bogen som grundlagde den liberale nationaløkonomi.

<sup>12</sup> Papirpenge er statslige kommando-penge, og de giver til enhver tid staten den uindskrænkede magt over økonomien, inklusiv ethvert privatmenneskes opsparing. Ved at trykke nye sedler kan staten jo til enhver tid gøre selv den største opsparing værdiløs således som det f.eks. skete i Tyskland og Frankrig i tyverne.

<sup>13</sup> 1 krone kunne til enhver tid veksles til 0,403 gram fint guld.

<sup>14</sup> Paul Johnson: Verdenshistorie

<sup>15</sup> Det tog f.eks. 25 år før aktiekurserne var tilbage på 1929-niveau og i f.eks. Florida kom jordpriserne mange steder først i 2006 over niveauet i 1929. Nu er de igen lavere.

<sup>16</sup> Der findes ikke et eneste historisk eksempel på, at man har givet staten magt til at forringe valutaens værdi, hvor det ikke er endt med hyperinflation og valutaens endelige sammenbrud. Dvs. en økonomisk totalrelativisme.

<sup>17</sup> Da totalitære systemer handler mod naturen og mod fornuften, kan de i længden intet opbygge, men det er der ikke megen trøst i da deres destruktive potentiale er noget nær ubegrænset. De kan efterlade en materiel og åndelig ørken, således som det er sket i hele den muslimske verden, og som det næsten skete i Rusland.